

NÜFUS VE EĞİTİM

Hazırlayan

Doç.Dr.Kasım KARAKÜTÜK

NÜFUS VE EĞİTİM

Doç.Dr.Kasım KARAKÜTÜK*

Giriş

Bu çalışmanın genel amacı, nüfus ile eğitim ilişkisini vurgulamak, bu konuda makro düzeyde değerlendirmeler yapmak, nüfus ve eğitim konusunu tartışmaya ve ilgililerin dikkatini konu üzerine çekmektir.

Çağımızda, bir ülke açısından yüksek bir nüfusa sahip olmak değil, nitelikli nüfusa sahip olmak önemlidir. Nüfusun niteliğini yükseltmek ve nüfusu iyileştirici politika izleyebilmek için, nüfusun yaş ve cinsiyet yapısının, coğrafi dağılımının, artış oranının, göçlerin, kentleşmenin, nüfus hareketlerinin, doğum oranı, ölüm oranı, bağımlılık oranı gibi nüfussal göstergelerin incelenmesi, geleceğe yönelik kestirmelerin (projection, tahmin) yapılması zorunludur. Nüfusun niteliğini iyileştirmek ve nüfusu iyileştirici politika izlemek; nüfusa sağlık, eğitim, toplumsal güvenlik gibi hizmetlerin sunulmasını gerektirir. Sosyal devletin görevleri arasında yer alan bu hizmetlerden eğitim hizmetinin sunulması da nüfus çözümlenmelerini gerektirir. Sağlıklı bir toplum için, nitelikli eğitim sunulması zorunludur. Yurttaşlara nitelikli bir eğitim sunulması, onların eğitim istemlerinin (talep) karşılanabilmesi ise eğitim planlamasının yapılmasını gerektirir. Eğitim istemi ile eğitim sunumunun dengelenebilmesi, nüfus hareketleri, göçler, kentleşme, nüfusun coğrafi dağılımı, nüfus ve öğrenci sayılarının artış oranları gibi nüfus göstergelerinin incelenmesini gerektirir.

Çağımızda, eğitimin bir insan hakkı olduğu tüm ülkelere benimsenmiş ve eğitim sunumu (arzu) sosyal devletin görevleri arasında yer almıştır. Bu durumda nüfus artış oranı yüksek, dolayısıyla nüfusu genç bir ülkede eğitim sunumunda darboğazlarla karşılaşmakta, nüfus artış oranı düşük ülkelerde nüfusun niteliğini iyileştirici politikalar uygulanmaya çalışılmaktadır.

Öte yandan, kaynakların enuygun kullanımını sağlamak, belirlenen hedeflere belli bir sürede ulaşabilmek için yapılan eğitim planlaması etkinlikleri, nüfus verilerine dayanmak zorundadır. Çünkü, eğitim isteminin (talebinin) üst sınırını nüfus miktarı, alt sınırını nüfusun yaş ve cinsiyet bileşimi belirler. Kentleşme oranının yüksek olması, okul çağındaki nüfusun eğitime daha fazla ilgi duymasını, daha iyi iş olanağı ya da orun (statü) arayanların da eğitimlerini tamamlamak için istemde bulunmalarına yol açar. Ayrıca göç hareketleri de eğitime ilişkin önlemleri, nüfusu azalan yörelerde okullar kapasitesinin altında çalışacağı, nüfusu artan yörelerde daha fazla sunuma gerek duyulacağı için iki yönden etkiler.

Ülkemizde 1960 yılından beri, planlı kalkınma politikası izlenmektedir. Bu amaçla hazırlanan yedi beş yıllık kalkınma planı 1963-1998 döneminde uygulamaya

*.Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Eğitim Yönetimi ve Planlaması Bölümü Öğretim Üyesi

konulmuştur. Eğitim planlaması, toplumsal ve ekonomik kalkınma planının bir parçası olarak benimsendiği için, kalkınma planlarında eğitime ilişkin hedefler ve politikalara yer verilmekte; nüfus konusu da ayrıca ele alınmaktadır.

Türkiye’de her dört kişiden biri eğitimle doğrudan, geri kalan nüfus dolaylı, toplumun tümü eğitimle ilgilidir. Eğitim planlaması, geleceğe ilişkin kararlar alınmasını içerir. Bu ise, geleceğe yönelik çağ nüfusu, öğrenci, öğretmen, okul, harcamaya ilişkin kestirmelerin yapılmasını, eğitime ilişkin önlemlerin belirlenmesini gerektirir. Buna karşın, Türkiye’de nüfus ve eğitim ilişkisini ve eğitimde nüfus etmeninin önemini ortaya koyan çalışma çok az sayıdadır. Öte yandan 23.2.1990 tarih ve 20442 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkında 219 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 2nci Maddesinin d Fıkrasında Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname ile daha önce sonu “0” ve “5” ile biten yıllarda yapılan genel nüfus sayımlarının yalnız sonu “0” ile biten yıllarda yapılması öngörülmüştür (Madde 1). Böylece daha önce beş yılda bir yapılan genel nüfus sayımlarının bu karardan sonra on yılda bir yapılması düşünülmüştü. Bunun eğitim planlaması açısından anlamı, nüfusa ilişkin sağlıklı veri elde edilemediğinde daha yaygın olarak kestirme işlemine başvurmak gerekecektir. Ancak on yılda bir yapılması gereken genel nüfus sayımının, 30 Kasım 1997 tarihinde yapılması yönünde yeni bir karar alınmış ve sayım yapılmıştır. Bu karar, nüfusa ilişkin veriler olmadan ülke yönetimince, seçimlerin yapılmasından eğitim hizmetinin sunulmasına kadar pekçok hizmet konusunda karar verilmesinin zorlaştığının göstergesi olduğu biçiminde de algılanabilir.

Türkiye’de nüfus konusunda pek çok araştırma yapılmış olmakla birlikte, nüfus ve eğitim konusunda değinilmesi gereken araştırma çok azdır.

Baran Tuncer’in (1977) “Gelecekte Türkiye Nüfusu ve Ekonomisi” konusunda yaptığı araştırmanın amacı; işgücü ve istihdam, kentleşme, kentsel konut, besin ve enerji gereksinimleri, gelir artışı, devlet harcamaları, eğitim ve sağlık gibi alanlarda ortaya çıkacak gelişmelerin nüfus artış oranından ne oranda etkilendiğini anlamak ve olanaklar çerçevesinde ölçülebilmektir.

Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE)’nin yaptığı “1989 Türkiye Nüfus Araştırması” ile nüfusa ilişkin özelliklerin belirlenmesi amaçlanmıştır (1993a, III-VII). Kuşkusuz DİE’nin yaptığı Genel Nüfus Sayımları nüfus konusunda, milli eğitim istatistikleri de eğitim konusunda başvurulabilecek en önemli kaynaklardır.

Şener Büyüköztürk’ün (1992) “Türkiye’de Nüfus ve Eğitimde Fırsat Eşitsizliği” konusunda yaptığı araştırmanın genel amacı, “Türkiye’de temel eğitim ve ortaöğretimde nüfusun eğitim hizmetinden yararlanmasında fırsat ve olanak eşitsizliğinin derecesini, bölgeler, iller, yerleşim birimi (kent-köy), cinsiyet ve yaşa göre değerlendirmektir”.

Kasım Karakütük’ün (1995) yaptığı “Nüfus ve Eğitim Planlaması İlişkisi” araştırmasının genel amacı; nüfus ve eğitim planlaması ilişkisini ortaya koyarak, nüfus etmeninin eğitim planlamasındaki önemini vurgulamaktır. Bu çalışmada nüfusun etkilediği etmenler, nüfusa kalkınma ilişkisi, nüfus kuramları, kimi ülkelere göre Türkiye nüfus göstergelerinin durumu, nüfus politikaları ve eğitim planlamasına

yansımaları, nüfusun coğrafi dağılımının eğitim planlamasına etkisi, göçler-kentleşme ve eğitim planlamasına yansımaları, nüfus kestirmelerinde kullanılan başlıca yöntemler, gelecekte çağ nüfusları ve öğrenci sayılarına ilişkin bulgular elde edilmiştir.

Ancak, Türkiye’de nüfus ve eğitim ilişkisi konusunda yeni araştırmalara, çalışmalara, tartışmalara gerek vardır.

Türkiye’de nüfusla ilgili çalışma yapan başlıca kuruluşlar Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE), Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (HÜNEE), Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü, Sağlık Bakanlığı Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü ve gönüllü kuruluşlardır.

Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE): DİE, Türkiye’deki ekonomik, toplumsal ve kültürel etkinliklerle ilgili istatistiksel bilgileri derlemek, değerlendirmek ve yayımlamakla görevli Başbakanlığa bağlı bir kamu kuruluşudur (Resmi Gazete, Sayı: 20096, 2.3.1989).

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (HÜNEE): HÜNEE; Dünyanın ve özellikle Türkiye’nin nüfus sorunları üzerinde bilgi toplamak ve yaymak; nüfus sorunlarıyla ilgili tıbbi, toplumsal ve ekonomik araştırmalar yapmak; nüfus sorunları ve nüfus planlaması alanlarında halkı uyarmak ve eğitmek; nüfus bilimleri alanında ve özellikle nüfus planlaması konusunda uzman yetiştirmek; nüfus planlamasında tıbbi uygulamaları geliştirmek; nüfus ve nüfus sorunları ile ilgili kurumların çalışmalarına katılmak gibi amaçları yerine getirmeye çalışmaktadır (HÜNEE Yıllığı).

Devlet Planlama Teşkilatı (DPT): Çalışma alanına nüfus konusu da girmektedir. DPT, kalkınma planlarının hazırlanmasında nüfus politikasının saptanması, ülke ve çağ nüfuslarının kestirilmesi ve nüfusun eğitimi hedeflerini belirler.

İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü: Kişinin doğumundan ölümüne kadar kişisel ve medeni durumunu ve bunlardaki değişikliklere ilişkin doğal ve tüzel (hukuki) olayların saptanması, sicillere işlenmesi, korunması ve istendiğinde verilmesiyle ilgili hizmetlere nüfus hizmetleri denir. Türkiye’de nüfus hizmetlerini Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü yapmaktadır. Bu Genel Müdürlüğün ülke nüfusunun yapısı, nitelikleri, nüfus hareketleri ve bunlardaki gelişmelere göre izlenecek politikaların saptanmasıyla ilgili çalışmaları yapmak; aile ve yaşam istatistiklerine ilişkin verileri toplamak; nüfus hizmetlerini düzenlemek, yürütmek, izlemek, denetlemek ve değerlendirmek usulüne göre tesis edilmemiş kayıtların silinmesini karara bağlamak, maddi hataları düzeltmek, aile kayıtlarını birleştirmek, mükerrer kayıtları birbirine göre tamamlamak ve diğerlerini silmek, nüfus hizmetleri ile ilgili olarak diğer bakanlık, kurum ve kuruluşlar arasında eşgüdümü sağlamak; Vatandaşlığın kazanılması, kaybı ve göçmen olarak kabule dair işlemleri yürütmek gibi görevleri bulunmaktadır (Resmi Gazete, Sayı: 18675, 23.2.1985, Madde 10).

Sağlık Bakanlığı Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü: Eğitim planlamasını ilgilendiren iki kavram, nüfus kontrolü ve aile planlamasıdır. Nüfus

kontrolü, gebelik ve doğum öncesi önlemlere ek olarak, doğum sonrası önlemlerle de nüfus artışını sınırlama, aile planlaması ise, evli çiftlerin, çocuk sayısını isteklerine göre sınırlamaları, doğumlar arasında istedikleri aralıkları sağlamalarıdır. Nüfusun niteliğini yükseltmeyi amaçlayan bu çalışmalar, aynı zamanda eğitim çalışmalarıdır. Planlı dönemin ilk yıllarından başlayarak, o zamana kadar özendirilen nüfus artışı yerine nüfusun azaltılması (ya da kontrolü) politikası benimsenmiş, 1965 yılında 557 sayılı Nüfus Planlaması Kanunu çıkarılmıştır. Bu kanunla herkesin istediği zaman ve sayıda çocuk sahibi olabilmesi ve bununla ilgili eğitim, öğretim ve uygulamaların Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'nca hazırlanan bir yönetmelikle resmi ve gönüllü kurumlarla işbirliği yapılarak yürütülmesi benimsenmiştir. Söz konusu yasayla Bakanlık örgütünde Nüfus Planlaması Genel Müdürlüğü kurularak çalışmalara girilmiştir. Tüm doğumevi, hastane, ana-çocuk sağlığı merkezleri ve sağlık ocaklarında klinikler kurularak hizmet parasız olarak halka sunulmuş, klinik ve doktor olmayan yerlere ulaşabilmek için gezici ekipler kurulmuş, aile planlaması ile ilgili olarak çalışacak doktor, hemşire ve ebelere yurdun değişik bölgelerinde kurslar düzenlenmiştir. Aynı amaca yönelik olarak hizmet veren ve 1952 yılında Bakanlık yapısı içinde kurulan Ana Çocuk Sağlığı Şube Müdürlüğü ile Nüfus Planlaması Genel Müdürlüğü 1982 yılında birleştirilerek Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü adını almıştır. 1965 yılından beri 557 sayılı yasa ile sürdürülen aile planlaması hizmetleri, 1983 yılında çıkarılan 2827 sayılı daha kapsamlı bir yasa ile hizmet vermede ve uygulamalarda doğabilecek tüm engeller ortadan kaldırılarak, nüfus politikası daha kapsamlı ve daha gerçekçi esaslara bağlanmış, aile planlaması hizmeti sunmada yasal bir engel kalmamıştır (Sağlık Bakanlığı, 1991, 2).

Gönüllü Kuruluşlar: Nüfus Planlaması Kanunu çıkmadan önce bu alanda çaba gösteren ve 1963 yılında kurulan Türkiye Aile Planlaması Derneği ile Türkiye Üniversiteli Kadınlar Derneği yanında birçok gönüllü kuruluş da aile planlaması eğitimi ile ilgili etkinliklerde bulunmaktadır.

Bu bağlamda nüfus ve eğitime ilişkin veriler ile ilgili şu darboğazların yaşandığını belirtmek gereklidir:

- Nüfus ve eğitime ilişkin (yaş, cinsiyet, göç, ilçe, köy, yaşlara göre ölüm oranı) ayrıntılı veri elde etmede sorunlar.
- Verilerin geç yayınlanması (veri sistemiyle ilgili) sorunu.
- Nüfusla ilgili çalışma yapan bu kuruluşlar arasında eşgüdüm eksikliği.
- Eğitim planlaması uzmanlarına eğitim sisteminde yer verilmemesi.

Nüfus, Eğitim ve Eğitim Planlaması Kavramları

Öncelikle nüfus, eğitim ve eğitim planlamasının tanımlanması yararlı olacaktır.

Nüfus; belli bir bölgede belirli bir anda yaşayan bireylerin oluşturduğu kütle ya da toplam sayıdır. Çağımızda nüfus, bilimsel bir çalışma alanının konusunu oluşturmaktadır. Nüfusbilim (démographie) insan nüfusunu, büyüklüğü, yapısı ve gelişmesi açısından inceleyen bilim dalıdır. Nüfusbilim dallarından kimileri; betimsel,

kuramsal, ekonomik, toplumsal, tarihsel, matematiksel, potansiyel nüfusbilimdir (Üner, 1972, 11-21).

Eğitim; Nüfusu oluşturan bireylerin kendi yaşantıları yoluyla; daha iyi bir yaşam ve daha iyi bir toplum için gerekli bilgi, beceri, tutum (davranış)larla donatılmasıdır.

Eğitim planlaması ise, eğitimi öğrencilerin ve toplumun gereksinimlerini karşılamada ve amaçlarını gerçekleştirmede daha etkili ve verimli kılmak amacıyla, ussal ve düzenli çözümleme tekniğinin eğitim sürecine uygulanmasıdır (Coombs, 1973, 1). Eğitim planlaması; fırsat ve olanak eşitliğinin sağlanması, kaynakların akılcı bir biçimde kullanılması, yurttaşların eğitim isteminin karşılanması, eğitim hedeflerine ulaşılması için yapılır. Eğitim planlaması, eğitimbilim, ruhbilim, eğitim sosyolojisi, eğitim ekonomisi, eğitim teknolojisi, istatistik, nüfusbilim gibi bilimlerle ilişkisi olan bilimlerarası bir nitelik taşır (Ådem, 1981, 28). Eğitim planlaması, nüfus verileri kullanılmadan yapılamaz. Bu nedenle eğitim planlaması ile nüfus arasında organik bir ilişki vardır.

Nüfus Artışının (Ya da Azalışının) Etkilediği Etmenler

Ekonomik ve toplumsal alanlarda ortaya çıkabilecek değişimleri önceden görmeye çalışmak ve bu gelişmede nüfus etmeninin (faktörünün) rolünü saptamak gereklidir. Nüfusun ortalama artış hızının yüksek olduğu Türkiye’de nüfus, toplumun ekonomik, toplumsal, kültürel, hatta siyasal yaşantısını yakından ilgilendiren önemli bir etmen durumundadır. Ekonomik ve toplumsal yönden önem taşıyan ve nüfus artış hızlarının farklı oluşundan etkilenen etmenlerin ve nüfusun etkisinin değerlendirilmesi gereklidir. Bu etmenlerin başlıcaları kalkınma, insangücü ve istihdam, kentleşme, besin gereksinimi, enerji gereksinimi, devlet harcamaları, eğitim ve eğitim harcamaları (Tuncer, 1977, 9-26, 43-184), çevre ve barıştır. Bu nedenle bu etmenlerin incelenmesi, bu etmenlere ilişkin geleceğe yönelik kestirmelerin yapılması gereklidir.

Nüfus ve Kalkınma

Kalkınma, siyasal iktidarın belli ekonomi politikaları izleyerek toplumun yapısını, bireylerin ve toplumun gonenç düzeyini artırmak amacıyla değiştirme girişimidir. Kalkınma, toplumun ve onu oluşturan bireylerin yaşam düzeyini yükseltmeyi hedef aldığına göre, bu süreç ekonomik, toplumsal, siyasal, kültürel ve eğitsel içeriklidir. Kalkınma hangi değişkenle birlikte düşünülürse düşünülün, her şeyden önce siyasal içerikli ve yapısal değişiklikleri öngören bir kavramdır (Ådem, 1981a, 3). Kalkınma, işgücünün veriminin artırılmasını içermektedir. Verimin artırılmasından yalnız bireyin yetenek ya da teknik bilgisinin artması değil, emeğin doğal kaynakları işleyerek yarattığı birikmiş teknik bilginin artması anlaşılmaktadır. Toplumsal, siyasal ve kültürel değişkenler açısından kalkınma; gelişme ve sanayileşme ile eş anlamda anlaşılmaktadır. Kalkınma, toplumun nüfus yapısını; kırsal nüfus, doğum, ölüm oranlarını, meslekler arası hareketliliği; kentleşme düzeyini; toplumsal kesitler arasında kümelenmeyi; gelir dağılımını; çevre koşullarını, nüfusun eğitimini; teknolojik gelişmeyi; bireyin siyasal

katılımının artmasını; tüm kurum ve kuralların ekonomik değişmelere koşut olarak yeniden düzenlenmesini içerir (Ådem, 1980, 3-4).

Nüfus artışının, kişi başına gelir üzerinde olumlu ya da olumsuz etki yaptığı konusunda çeşitli görüşler bulunmaktadır. Nüfus artışının ekonomik kalkınmaya yardımcı olacağını ileri sürenler (Colin Clark) yanında, (Örneğin, geri kalmış ülkelerdeki hızlı nüfus artışının kalkınmayı özendirici etkisi, aynı zamanda verimli tasarrufların azalması eğilimi), ekonomik gelişme için olumsuz etki yapacağını savunan yazarlar bulunmaktadır.

Nüfus artışının, gelişmiş ekonomilerdeki koşullar altında geçerli olabilen olumlu sonuçları, geri kalmış ülkelerde geçerli olmayabilir. Çünkü bu ülkelerde nüfus artışı, toplumsal ve ekonomik gelişme için olumlu bir rol oynasa bile, bu olumlu etki, olumsuz etkiler yanında önemsiz kalır.

Kalkınmanın bir ölçüsü olarak kabul edilen gelir artışı, artan gelirin kullanılış biçimi ve kişi başına dağılımı nüfus ile ilişkilidir. Nüfus, milli gelirle aynı hızda arttıkça ekonomik gelişmenin bir ölçüsü olan kişi başına gelir artışında kalkınmadan beklenen gelişme sağlanamamakta, hızlı nüfus artışı, küçük yaşlardaki nüfusu arttırdığından tüketim gereksinmesinin büyümesine yol açmaktadır. Ayrıca hızlı nüfus artışı, yatırımların niceliğini etkilemekte, artan nüfus sonucunda yaşam düzeyini düşürmemek için gerekli olan nüfussal yatırımların bunun dışındaki yatırımlara karşıt olarak gelişmesine neden olmaktadır. Nüfus artış hızı yatırımların niceliğini ve niteliğini belirlediğine göre, kalkınmada nüfus etmeni yatırımla eş bir önem kazanmaktadır. Ekonomik kalkınmaya katkısı bulunan insangücünün niceliği ve niteliği ekonomik gönenç düzeyi ile ilişkilidir. Nüfus, nicelik yönünden yatırımların miktarını ve dağılımını, nitelik yönünden kalkınma için gerekli insangücünü sağlayan, dolayısıyla ekonomik gelişmeyi iki yönden etkileyen bir öğedir. Bu nedenle nüfusla ilgili amaç, nüfusun yapısını iyileştirmek ve nüfus artış hızını ekonomik gelişmeyi güçleştirmeyecek ölçüde azaltmaktır (DPT, 1967, 47; Gürtan.).

Nüfus, İnsangücü ve İstihdam

Nüfus artışı, bir toplumda insangücü sunumu ve istihdamın önde gelen etkenlerinden biridir. İstihdama ilişkin eğilimler bir yandan insangücü sunumunu, diğer yandan insangücüne olan istemin etkisiyle oluşur. İnsangücü sunumunu başlıca üç etmen belirler: Nüfusun büyüklüğü, nüfusun yaş ve cinsiyet dağılımı ve yaşa göre işgücüne katılma oranı. İlk iki etmen doğurganlık, ölümler ve göçlere bağlıdır. Sonuncusu ise ekonomik, toplumsal, kültürel ve demografik etmenlerden etkilenmektedir. Öte yandan işgücüne olan istemi, yurtiçi hasılanın artış hızı ve bileşimi ile çeşitli sektörlerdeki işgücü verimliliğindeki değişmeler gibi kimi etmenler biçimlendirmektedir.

Gelişmekte olan ülkelerde nüfus artışının hızlı olması, doğal olarak insangücü sunumunu etkilemektedir. Bu ülkelerdeki sanayileşme hızı, her yıl insangücü sunumunda oluşan artışları karşılamaktan uzak bir düzeyde kalmaktadır. Modern kesimlerde istihdam olanağı bulamayan fazla işgücü, verimliliği çok düşük etkinliklere yönelmektedir. Bu durumda istihdam olanaklarının yetersizliği, kendisini daha çok

görülebilen ya da görülmeyen düşük istihdam biçiminde göstermektedir. Ancak söz konusu ülkeler sanayileştikçe ve kentleştikçe açık işsizliğin de büyük boyutlara ulaşması kaçınılmaz olabilir.

Dünyada 1980'lerde başlayan ekonomik yeniden yapılanmayla uyumlu bir gelişmenin toplumsal alanda gerçekleşmemesi sonucu bu alandaki sorunlar artmıştır. OECD ülkeleri genelinde ekonomik canlanmaya karşın ortalama işsizlik oranı uzun süreli eğilimini önemli ölçüde koruyarak yüzde 8 gibi görece olarak yüksek bir düzeyin üzerinde seyretmektedir. OECD ülkelerinde istihdam ve işsizlik sorununa teknolojinin olanaklarını ve yeni girişimciliği de devreye sokan kapsamlı çözümler aranmaktadır. Dinamik Asya ekonomilerinde istihdam artışı önemli boyutlardadır. İşgücü-sorunları bakımından gelişmekte olan ülkeler büyük güçlüklerle karşı karşıyadır. Dünyada toplam kayıtlı işsiz sayısının 120 milyonu aştığı kestirilmektedir. Gençlerde yüksek işsizlik toplumsal parçalanma tehlikesini artıran bir durum oluşturmaktadır. Farklı ülkelerde değişik biçimlerde ortaya çıkmakla birlikte eksik istihdam yaygınlaşmaya devam etmektedir. Diğer yandan teknolojik gelişme ve küreselleşmenin yarattığı potansiyelin de katkısıyla dünyada işgücü sunumunun görece olarak kısa bir süre içinde büyük bir artış göstermekte olması, sonuçları tam olarak öngörülemeyen yeni etkiler yaratacaktır. Aynı zamanda ILO'nun temel sözleşmelerine bütün ülkelerde uyulması gereği önem kazanmaktadır (DPT, 1995, 3).

Türkiye'de istihdam ve işsizlik konularında varolan bilgilerin dikkatle değerlendirilmesi gerekmektedir. Bununla birlikte, kalkınma planlarında en azından eğilimleri ortaya koyacak veriler bulunmaktadır. Bu nedenle, işgücü sunumu ve istemine karşın geleceğe yönelik kestirmeler üç farklı nüfus artışı (yüksek, orta, düşük) seçeneği ve bunların her biri için üç ayrı ekonomik büyüme hızına (Örneğin yılda % 6, % 7, % 8) göre yapılabilir. Türkiye'de işgücü istemi için yapılan kestirmeler, tarımsal işgücü isteminde bir azalma olacağını ortaya koymaktadır. Öte yandan, sanayi kesiminde işgücü istemi yüksek gelir seçeneklerinde daha yüksek olacaktır. Buna karşılık, hızlı nüfus artışı seçeneklerinde sanayi kesiminde üretim ve gelir görece olarak daha düşük olduğundan, işgücü istemi de daha yavaş artmaktadır. Hizmetlerin modern alanlarında verim artışlarının diğer iki kesimdekine benzer bir biçimde gelişeceği de göz önünde bulundurulursa ve gelecek yıllarda düşük istihdam ve işsizliğin bugüne oranla çok yüksek düzeylere çıkabileceği anlaşılmaktadır.

Türkiye'de düşük verimli tarım sektöründeki istihdam 20.4 milyon düzeyindeki toplam istihdam içinde yüzde 45 gibi yüksek bir pay oluşturmaktadır. Verimlilikleri uluslararası ölçütlere göre düşük olan sanayi ve hizmet sektörlerinde yeterince istihdam yaratılamamaktadır. Oysa, nüfus artışının görece yüksekliği, işgücüne katılma oranlarındaki düşüşün yavaşlaması, köyden kente göç, AB ile bütünleşme, özelleştirme, teknolojik gelişmeyi yakalama gereği gibi nedenlerle rekabetçi üretken istihdam yaratma gereği artmaktadır. Küçük ve orta ölçekli işletmelerin istihdam yaratma potansiyeli büyümekte, ancak işgücünün eğitim düzeyinin düşüklüğü üretken istihdamı geliştirme açısından önemli bir kısıtlama oluşturmaktadır. 1994 yılında yüzde 10.5'i bulan açık işsizlik kadar önem taşıyan eksik istihdam düzeyi yüzde 9.3 olmuştur. Belirli yörelerde

işsizlik yaygın bir nitelik kazanmıştır. Kentlerde eğitimli gençlerin işsizlik oranı yüksek, kadınların işgücüne katılma oranı düşüktür (DPT, 1995, 14).

1990 yılında 7.1 milyon kişi ile sivil istihdam içinde yüzde 38.6 oranında yer tutan ücretli istihdam, 1990-1994 döneminde yüzde 39.7'ye yükselmiştir. Ücretli çalışma oranı ülkenin gelişmişlik düzeyine göre düşük kalmaya devam etmiştir. Sendika üyesi işçi sayısında, kayıtlı işçi sayısındaki artışın da üzerinde bir artış gerçekleşmiştir. Toplu sözleşme kapsamındaki işçi sayısında ise yüzde 3 dolayında bir azalma olduğu tahmin edilmektedir. 1990-1994 döneminin ikinci yarısında grev ve lokavt sayıları ile grev ve lokavtlarda yitirilen gün sayısı büyük ölçüde düşmüş olmasına karşın, çalışma barışının kalıcılığını sağlayacak düzenlemelere duyulan gereksinim giderilememiştir. Kayıtdışı çalışmanın yaygınlığı endüstri ilişkilerinin tabanını daraltıcı, çalışma sorunlarını artırıcı bir etki yapmaktadır. Onaylanan uluslararası sözleşme sayısı artmış, ancak bu sözleşmelerin iç mevzuata yansıtılması konusunda olduğu gibi, işgücü piyasasında esnekliği artıracak ve yaygınlaşmaya başlayan yeni çalışma biçimlerini düzenleyecek mevzuatı geliştirme çalışmaları da yeterli düzeyde gerçekleştirilememiştir. Kamu kesimindeki istihdamın toplam ücretli istihdamı içinde yüzde 40'ı bulan ağırlığı 1990-1994 döneminde de devam etmiştir (DPT, 1995, 15).

İşgücünün eğitim düzeyi de yeterli ölçüde geliştirilememiştir. 1990 yılında işgücünün ancak yüzde 5.2'si yükseköğretim, yüzde 9.7'si lise ve dengi okul, yüzde 7'si ortaokul ve dengi okul mezunu, geri kalan yüzde 78.1'i ilkökul mezunu ve daha düşük eğitim düzeyindedir (DPT, 1995, 23).

İyi eğitilmiş genç nüfus 2000'li yıllarda Türkiye'nin en büyük üstünlüğü olacaktır. Bu nedenle ulusal değerleri özümseyebilen ve evrensel değerlere açık, bilgi üretimine katkıda bulunabilen ve bilgiyi yaratıcı biçimde kullanabilen insan gücünün yetiştirilmesi gerekmektedir. Böylece verimliliği ve gönenci artırmak olanaklıdır (DPT, 1995, 20). Ayrıca Türkiye'nin gereksinimi olan insan gücü Çizelge 1'de verilmiştir. Eğitim-insan gücü-istihdam dengesinin buna göre oluşturulması gerekmektedir.

Nüfus ve Kentleşme

Kentleşme.- Son yıllarda özellikle gelişmekte olan ülkelerde kentsel nüfus artışının hız kazandığı bilinmektedir. Bu eğilimler sürerse, yüzyılın sonunda dünya nüfusunun büyük bir bölümü kentlerde yaşayacaktır. Kırdan kente göçü yaratan çekme etmeninin kökeninde ekonomik nedenler vardır ve kentlerdeki modern kesimle, geleneksel tarım kesimindeki ücret farklılıkları önemli rol oynar. Başta eğitim fırsatı olmak üzere kamu hizmetlerinden daha kolay yararlanma olanağı, kentlerin çekiciliğini artırmaktadır. İtme etmeni, kırsal yörelerde ekilebilir alanlara oranla nüfusun giderek artmasından kaynaklanmaktadır.

ÇİZELGE 1
TÜRKİYE'NİN İNSANGÜCÜ SUNUMU VE GEREKSİNİMİ
(Bin Kişi)

Meslek	1995		2000	
	Sunum	Gereksinim	Sunum	Gereksinim
Hekim	67.2	78.3	83.5	100.0
Dişhekim	13.8	16.3	16.8	22.3
Eczacı	18.1	17.8	21.0	22.0
Hemşire	69.0	140.4	104.0	176.6
İlköğretim Öğretmeni	318.8	372.4	357.8	417.9
Ortaöğretim Öğretmeni	135.8	111.1	159.8	156.7
Yükseköğretim Öğretim Elemanı	49.6	49.2	72.6	75.4
Polis	127.1	140.4	182.6	200.0
Mimar	25.0	19.4	29.5	25.9
İnşaat Mühendisi	38.9	30.0	43.6	37.1
Makina Mühendisi	37.3	35.5	45.7	45.9
Endüstri Mühendisi	8.7	8.2	11.9	12.4
Elektrik-Elektronik Mühendisi	25.7	22.2	32.2	30.9
Bilgisayar Mühendisi	4.1	5.1	5.9	7.3
Kimya Mühendisi	17.3	14.1	18.8	17.8
Maden ve Petrol Mühendisi	6.8	5.6	8.9	7.4
Metalurji Mühendisi	3.5	2.2	4.4	2.9
Jeoloji ve Jeofizik Mühendisi	9.7	7.5	12.8	10.0
Jeodezi Mühendisi	5.4	4.6	6.6	6.2
Çevre Mühendisi	2.1	3.2	3.9	5.5
Diğer Mühendisler	11.4	10.6	13.5	15.2
Ziraat ve Orman Mühendisi	46.3	29.5	64.4	39.3
Veteriner	9.5	9.0	12.2	12.0

DPT, **Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı**: 1996-2000 (Ankara: 1995), s.32

Doğal nüfus artışının kırlarda kentlere oranla daha yüksek olduğu gerçeği göz önünde bulundurulursa, kentleşme olgusunu açıklayan en önemli etmenin göçler olduğu anlaşılır. Yeni kentlerin doğuşunun, yani belli bir büyüklüğe ulaşan yerleşme yerlerinin kent tanımına girmesinin de kentleşme hızını artıran bir etmen olduğu bilinmelidir.

Kentler için nüfus hedefi saptanırken, gelecekteki kentleşme oranının nasıl değişeceğini ortaya koyan sayıltıların yapılması gerekir. Bugünkü yüksek kentleşme oranının uzun bir süre sürmesi beklenemez. Yoksa, yüzyılın sonunda Türkiye nüfusunun % 90'ının kentlerde oturması durumu ortaya çıkacaktır. Ekonomide beklenen yapısal değişimler ve gittikçe küçülen kırsal kesimin giderek daha az göç vereceği göz önünde tutulursa, böyle büyük bir kent nüfusu beklemek gerçekçi olmayacaktır.

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planında kentleşme konusunda şu değerlendirmeler yapılmıştır (DPT, 1995, 17):

Yüksek kentleşme hızı nedeniyle, kentlerin alt ve üst yapı yatırımları sürekli olarak artan nüfusun ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kalmaktadır.

Kentlerde fiziki plan çalışmalarına gereken önem ve öncelik verilememiş, kent rantlarının yasadışı yollardan paylaşılması ve kaçak yapılaşma artmış, kentsel arsa üretimi ihtiyacı karşılanamamıştır.

Nüfus, göç ve yüksek kentleşme hızına bağlı olarak ortaya çıkan konut sorunu ekonomik ve sosyal politikalar açısından önemini korumaktadır.

Ülkemizde 40 yıldan beri kazanarak süregelmekte bulunan kentleşme olgusu, temel bir kültür değişimi sorununu gündeme getirmektedir. Kente göç eden nüfusun kent yaşamına uyum sağlayamaması, kentleşememe sorunları, farklı bir kültüre geçişte yaşanan gecikme ve direnişler, kalkınma ve gelişme çabalarını yavaşlatan sosyal sorunlara yol açmaktadır. Bu bakımdan konuyu, kentlerin artan hizmet ve altyapı yatırım ihtiyaçlarının ötesinde, çok daha geniş kapsamlı bir geçiş sürecinin yapısal sorunları biçiminde ele almak gerekmektedir.

Kentlere, ekonomilerinin talep ettiğinden daha fazla nüfusun göç etmesiyle, işsizlik, gecekondu, altyapı eksiklikleri, çevre kirliliği, arsa ve arazi spekülasyonu gibi sorunların yanısıra, yeni bir kültürle karşılaşmanın yarattığı sarsıntılar, iç çatışmalar, bunalımlar gibi birey ve toplulukları derinden etkileyen sorunlar da ortaya çıkmaktadır. Bunlar kente göç edenleri, özellikle gençleri içlerine kapanmaya veya tam tersine radikal örgütlenmelere, yasadışı işlere ve suç eğilimine yöneltmektedir. Konunun bu yönüne de mutlaka eğilmek ve özellikle genç neslin kentsel kültüre geçişini kolaylaştırıcı tedbirleri almak gerekmektedir.

Kırsal kalkınmanın süreklilik ve kalıcılık temellerine kavuşturulamaması, kır-kent arasındaki refah düzeyi farkının giderek açılmasına ve kırsal nüfusun büyük kentlere yığılmasına neden olmaktadır.

Kentlerde yaşama arzusunun artmasının yanısıra, sanayi, ticaret ve hizmetlerin metropollerde yoğunlaşmış olması, iş bulma olasılığının metropollerde daha yüksek oluşu, bu kentlerde aşırı nüfus birikimine yol açmıştır.

Metropol özelliği taşıyan kentlerin mevcut sorunlarından arındırılması ve İstanbul'un uluslararası düzeyde bir metropol haline getirilmesi ihtiyacı artmıştır.

Özellikle metropollere yönelen ve aşırı ölçüde nüfus birikimine yolaçan göç; bir yandan bu merkezlerde işsizliğin artmasına neden olmakta; diğer yandan yerleşim, konut, çevre, altyapı, ulaşım, eğitim, sağlık ve asayiş sorunlarını da artırmaktadır.

Kentsel konut ve okul gereksinimi.- Hızlı bir kentleşme, çözülmesi güç sorunlar yaratmaktadır. Bu sorunları, örneğin hava kirlenmesinde olduğu gibi nicelik olarak ölçmek güçtür. Ölçülmesi kolay ve nüfussal değişkenlerle yakın ilişkisi nedeniyle konut gereksinimi ele alınabilir. Öte yandan, nüfus artışının etkisi kentlerde görüleceği ve kırsal yörelerin nüfusu büyük ölçüde değişmeyeceği için, toplam değil kentsel konut gereksinimi göz önünde bulundurulmalıdır.

Kentsel konut gereksinimi hesaplanırken, ev halkı sayısı ile konut birimi sayısının aynı olduğu noktasından yola çıkılmaktadır. Sonra, yenilenme ve doğal afetlerin yarattığı gereksinimin buna eklenerek toplam gereksinime bulunmaktadır. Her yıl konut stokuna yapılması gereken eklemeleri bulmak için, birbirini izleyen iki yılın gereksinimi arasındaki fark hesaplanmaktadır. Türkiye'de ortalama ev halkı büyüklüğü beş kişidir. Tuncer'e (1977) göre Türkiye için, 1975'te 205.000, 2000 yılında 368.000 ile 464.000 arasında yeni konut birimine gereksinim olacaktır.

Nüfussal nedenlerle ortaya çıkan okul gereksinimi de, kent nüfusu rakamlarından yola çıkılarak bulunabilir. Böylece bir okulu besleyebilecek en az nüfusa sahip bir yerleşim yerinde ya da çevresiyle birlikte bir okulu besleyebilecek nüfus bulunan yerlerde okul kurulması gerekebilir. Özellikle kentleşme ve göçler; nüfusu artan yerleşim yerlerinde okul istemini artırır. Bu nedenle, nüfus incelemeleri sonucunda

Türkiye'nin nerelerine yeni okul yapılması ya da varolan okullara ek yapılması gerektiği saptanmak zorundadır.

Nüfus ve Besin Gerekisini

Besin maddeleri üretiminin artma potansiyelinin olması, özellikle kıtlık çeken ülkelerin kolaylıkla bu potansiyeli kullanabilecekleri anlamına gelmemektedir. Tarımsal üretimi artırabilmek için bilinen teknolojinin değerlendirilebilmesi, büyük oranda sermaye birikimi, nitelikli işgücü ve örgütlenme gerekmektedir. Kısa bir dönemde, bu sorunlar çözümlenmedikçe, sorun sürecektir. Buna göre beslenme sorunu, üretim isteminin gerisinde kaldığı sürece, temelde bir zamanlama sorunudur. Nüfus büyüklüğü ile besin gereksinimi arasında doğrudan bir ilişki vardır. Bu nedenle pekçok kişi nüfus konusunu besin maddelerinin yeterli olması ya da olmaması ile birlikte değerlendirmektedir.

Toplam hasılda sanayi ve hizmetlerin oranının son yıllarda artış göstermesine karşın Türkiye tarımsal bir ülke görünümündedir. Ülke nüfusunun önemli bir bölümü, nüfusu iki binden az yerleşme birimlerinde oturmakta ve halkın önemli bir bölümü geçimini tarımsal etkinliklerden sağlamaktadır. Toprak ve iklim koşulları çok çeşitli ürünlerin yetişmesine olanak vermemesine karşın, Türkiye besin maddeleri yönünden bugüne kadar kendine yeterli olmuştur. Ancak geçmiş yıllarda yurtiçi üretimi desteklemek için çoğu zaman buğday, pirinç ve süt ürünleri, son yıllarda da pekçok tarımsal ürün ithal edilmiştir. Üretimdeki artışların verimlilik artışlarından sağlanması beklenmekte, ekim alanlarında bir genişleme beklenmemektedir. Kestirmeler, Türkiye'nin gelecek yıllarda besin gereksinimi yönünden önemli baskılarla karşı karşıya kalabileceğini göstermektedir. Bu baskı, özellikle kimi nüfus ve gelir seçeneklerinde buğday, et ve süt gibi temel besin maddelerinde önemli oranlarda artmaktadır (Tuncer, 1977).

Nüfus ve Enerji Gerekisini

Dünya enerji istemi, başta gelişmekte olan ülkelerde olmak üzere son yıllarda sürekli artmıştır. Sanayileşme alanındaki çabaların enerji istemi artışında en önemli rolü oynadığı söylenebilir. Bununla birlikte, gelişmekte olan ülkelerde kişi başına enerji kullanımı, gelişmiş ülkelere göre çok düşüktür. Her iki küme ülke arasında enerji kullanımı yönünden varolan bu farklılık, gelişmekte olan ülkelerde potansiyel istemin ne kadar güçlü olduğunu göstermektedir. Türkiye'de kişi başına enerji tüketimi düzeyi düşük sayılabilir.

Nüfus ve Devlet Harcamaları

Gelişmekte olan ülkelere, devlet harcamalarında artış olmuştur. Diğer etmenler yanında, nüfus artışının devlet harcamalarını artırması kaçınılmazdır. Çünkü, yüksek nüfus artış hızı eğitim, sağlık ve diğer devlet hizmetlerine istemi artırmaktadır. Türkiye'de nüfus artışının devlet harcamaları (doğrudan üretken olanlar dışında devletin yaptığı cari ve yatırım harcamaları ele alınmakta, KİK harcamaları dışta tutulmaktadır) üzerindeki etkisini araştırırken, geçmişteki eğilimlerin değerlendirilmesi gerekir. Devlet

harcamaları kestirilirken, yalnız kamu tüketimi harcamaları ile gayri safi yatırım harcamaları ele alınabilir. Nüfus artışının devlet harcamaları üzerindeki etkisini ölçmede bu iki tür harcama yeterli ölçüde açıklayıcı olabilir. Kamu tüketimi harcamalarının kestirilmesinde, kişi başına harcama hesaplandıktan sonra, gelecekte harcamanın nasıl değişeceği konusunda, kişi başına GSMH en açıklayıcı değişken olabilir. Gelişmekte olan ülkelerde, kişi başına düşen milli gelirin düşük olduğu da belirtilmelidir.

Nüfus, Eğitim ve Eğitim Harcamaları

Nüfusun eğiliminin, eğitim ve eğitim harcamalarını doğrudan etkilemesi kaçınılmazdır. Kuşkusuz son yıllarda okula kayıt ve eğitim harcamalarındaki artış, yalnız nüfustaki değişmelerle açıklanamazsa da, nüfus artışının eğitim istemini etkileyeceği görülebilir. Öte yandan, eğitimin de doğrudan ve dolaylı biçimde nüfusun eğilimini etkileyeceği gözden kaçırılmamalıdır. Türkiye’de son yıllarda çeşitli okullara kayıtlar yüksek düzeydedir. Bir eğitim düzeyinden mezun olanlar, bir üst eğitim düzeyine yönelmeye başlamışlar; okullaşma oranlarında da artışlar olmuştur.

Öte yandan, cari eğitim harcamaları son yıllarda giderek artmıştır. Gelecek yıllarda, eğitim harcamaları yalnız nüfussal eğilimlerden değil, okullaşma oranındaki artıştan ve hizmetin niteliğindeki iyileşmelerden etkilenenecektir. Farklı nüfus değişkenleri için eğitimin niteliğindeki iyileşmeler sabit tutulduğunda, kestirmelerdeki farklılıklar değişik nüfus hızlarının eğitim harcamaları üzerindeki etkisini gösterecektir. Eğitim harcamaları, cari ve yatırım harcamaları olarak; yatırım harcamaları için, öğrenci başına metrekare alan ve metrekare inşaat maliyetleri hesaplanabilir. İlköğretimde cari harcamaları hesaplamak için önce öğrenci/öğretmen oranı saptanmalı, bu oranda yapılacak iyileştirme hedefleri göz önünde tutulmalıdır. Böylece öğrenci başına öğretmen maliyeti hesaplanabilir. Öğrenci başına öğretmen maliyetinin, kaydolan öğrenci sayısı ile çarpımı, toplam öğretmen maliyetini verecektir. Buna diğer harcamalar eklenince, toplam cari harcama bulunabilir. Örneğin öğrenci başına düşen alanın artırılması, yaratılması gereken ek kapasitenin (birbirini izleyen iki yılın öğrenci kayıtları arasındaki fark) artırılması bulunabilir. Öğrenci başına inşaat maliyetinin, her yıl yaratılması gereken ek kapasite ile çarpılması toplam yatırım maliyetini verecektir. Buradan toplam yatırım rakamına ulaşmak için, toplam makine ve teçhizat harcamalarını inşaat toplamına eklemek gerekecektir. Son olarak toplam eğitim harcamalarının karşılaştırılması gerekir. Örneğin; kestirmenin yapıldığı başlangıç yılı ile son yıldaki değişik nüfus seçeneklerine göre toplam harcamalar karşılaştırılabilir.

Nüfusla İlgili Kuramlar

Kuram (teori), iki ya da daha çok değişken arasındaki ilişkinin nedenleri ifadesidir. Mantık yoluyla birbirine bağlanmış ve desteklenmiş genellemeler dizisi kuramı oluşturur. Kuram, insan davranışına ilişkin hareket ilkelerini de belirtmiş olur (Bursalıoğlu, 1978, 105). Nüfus kuramları; nüfus hareketleri ile toplumsal, psikolojik, ekonomik, kültürel ve diğer etkenler arasındaki ilişkileri açıklamak ve kestirmek üzere kurulmuş düşünce sistemleridir. Bunu kuramsal nüfusbilim ile karıştırmamak gerekir (Üner, 1972, 12). Nüfus hacmi ile gönenc (refah) düzeyi ya da nüfus artışı ile ekonomik

kalkınma arasındaki ilişki, uzun yıllar iktisatçıları ve düşünürleri ilgilendirmiş, bilim dünyasında yankılar uyandıran kuramlar ortaya atılmıştır. Bu kuramlara örnek olarak en uygun (optimum) nüfus kuramı, Malthus'un nüfus kuramı, yeni Malthusçu kuram, sosyalist nüfus kuramı, nüfussal dönüşüm kuramı gösterilebilir (Ekonomi Ansiklopedisi; Üner, 1972, 71-84).

En Uygun Nüfus Kuramı

En uygun (optimum, optimal) nüfus kuramı, nüfus hacmi ile ekonomik gönenç arasındaki ilişki konusundaki düşüncelerin, doğal kaynaklarla, nüfus ve üretim arasında sabit ilişkiler kurmaya yönelmesinin bir sonucudur. Başka bir anlatımla, nüfus hacmi ve artışının üretimi belirleyen çeşitli etmenler üzerindeki etkileri göz önünde tutularak, belli koşullar altında hangi nüfus hacminin mevcut üretimi (geliri) sağlayabileceği üzerinde durmaktadır. Nüfus arttıkça, tarımdaki verimin düşmesi, diğer sektörlerdeki verim artışları ile giderilemeyecek, sonuçta kişi başına üretim azalacaktır. Öyleyse, öyle bir nüfus hacmine varılmalıdır ki, varolan ve belli kaynaklara ve teknolojiye göre kişi başına en yüksek gelir elde edilebilsin. Daha açık bir anlatımla, kaynaklar ve teknoloji sabit tutulduğunda, emek hacmi ile diğer üretim etmenleri arasında kişi başına geliri maksimize edecek bir oran vardır. Bu oranın altında kalan durumlarda, yani emek ünitesi başına kaynakların azalması durumunda, birey başına gelir düşer. Bu nedenle varolan nüfus hacmi, en uyguna doğru yaklaşma, emekle kaynaklar arasındaki oranı en uygun düzeye yaklaştıracığından, kişi başına gelir ve dolayısıyla gönenç düzeyi yükselir.

Malthus'un Nüfus Kuramı

Thomas R.Malthus (1766-1834) 1798'de, yiyecek maddeleri üretimi ile nüfus artış hızı arasında bir uygunluk bulunmadığı noktasından yola çıkarak, nüfus geometrik dizi biçiminde artarken, yiyecek maddeleri üretiminin ancak aritmetik dizi biçiminde artabileceğini ileri sürmüş ve bu ikisi arasında ortaya çıkabilecek gerginliği matematiksel olarak belirtmiştir. Buna göre, sınırlanmayan ve denetlenmeyen bir nüfus, her kuşak değiştiğinde bir kat artacak ve iki yüzyıl içinde nüfustaki 256 kat artışa karşılık, yiyecek üretiminde dokuz kat artış olacaktır. Böylece Malthus, nüfus artışının insanlığa gönenç sağlamayacağını, dünyayı bir felakete doğru sürükleyeceğini savunmuştur. Yeni (Neo) Malthusçu Kuram da Malthus'un nüfus artışını durdurma isteğini benimsemekte, nüfusu sınırlandırmanın nüfus kontrol yöntemleriyle gerçekleştirilebileceğini savunmaktadır.

Sosyalist Nüfus Kuramı

Ondokuzcu yüzyıl sosyalistlerinin bir bölümü, sefalet önlenir ve daha adil bir toplumsal yapı kurulabilirse, daha verimli duruma gelecek yeni ekonomik düzende nüfus artışının da yavaşlayacağını, kimileri de nüfus artışının ücretler düzeyini düşürmesine engel olmak için reformlar yapılmasını ve işçilerin örgütlenmesi gerektiğini savunmuşlardır. K. Marx ve F. Engels; Nüfus Sorunu ve Malthus adlı kitapta hem Malthus'un Nüfus Kuramını eleştirmişler, hem de Marxist Nüfus Kuramını açıklamışlardır. Marx'a göre aşırı nüfus sorunu, insanların biyolojik güdülerinin değil,

kapitalist üretim sürecinin ürünüdür. İşgücü istemini sınırlayan temel etken, sermaye birikiminin yetersizliğidir. Ücretler düşük tutulduğu için toplam istem yetersiz kalmakta, dolayısıyla yatırım düzeyi de düşmektedir. Bu durum kapitalist toplumlarda nüfus ve işgücü fazlalığının ortaya çıkmasını da göstermekte ve sermaye sahiplerinin istedikleri bir durumdur. Toplumlar, kapitalist sistemden sosyalist düzene geçtiklerinde nüfus fazlası sorunu kalmayacak, herkesin uygun bir işi olacak ve artan gönenç düzeyi nedeniyle aileler daha az çocuk yapacaktır.

Nüfussal Dönüşüm Kuramı

Sanayileşme ile doğum, ölüm oranları ve nüfusun gelişme hızı arasındaki ilişkiyi açıklayan kuramdır. Batı Avrupa ülkelerinin nüfussal deneyimleri, sanayi ve ekonomik gelişme ile doğum ve ölüm oranları arasında ters bir ilişki ortaya koymaktadır. Bir ülke tarımdan sanayiye doğru yapısal bir değişme geçirirken, o ülkede doğum ve ölüm oranları düşer. Nüfussal dönüşüm, doğum ve ölüm oranlarının yüksek düzeyde bir denge durumundan, alçak düzeyde bir denge durumuna geçmesi; ölüm oranındaki düşmenin doğum oranına göre hem daha erken başlaması, hem de daha büyük bir hızla gerçekleşmesi sonucunda doğum ve ölüm oranları arasındaki fark genişlemekte, bu da daha yüksek bir oranda nüfus artışının nedeni olmaktadır. Son aşamada, sanayileşmiş ekonomi durumunda her iki oran alçak bir düzeyde dengelenmekte, aralarındaki fark azaldığı için nüfus artışı çok yavaşlamaktadır. Daha rahat yaşama isteği, çocuk yetiştirmenin yükü konusundaki düşünceler, nüfusun daha büyük bir bölümünün doğum kontrolü bilgi ve uygulamasının daha çabuk yayıldığı kentlerde yaşamaya başlaması, bu yönden büyük ölçüde etkili olmaktadır.

Nüfusla ilgili kuramlar, nüfus politikalarını etkilemeyi sürdürmektedir.

Kimi Ülkelerle Türkiye Nüfus Göstergelerinin Karşılaştırılması

Bu alt başlıkta Avrupa Birliği, Türkiye ve komşu ülkelerin nüfus, nüfusun yıllık ortalama artış oranı, nüfus yoğunluğu, kentleşme, yaş kümelerine göre nüfus, doğum oranı, ölüm oranı, toplam doğurganlık oranı, okur-yazarlık oranı gibi göstergeleri karşılaştırılmaya çalışılmıştır.

Nüfus

Söz konusu on yedi ülkenin nüfusu incelendiğinde, 1990 yılında nüfusu en yüksek ülkenin F.Almanya olduğu, bunu İtalya, İngiltere ve Türkiye'nin izlediği; Türkiye nüfusunun sayısal bir büyüklüğe sahip olduğu gözlenmektedir. 2000 yılı nüfus kestirmelerine bakıldığında, çarpıcı bir durum görülmektedir. Çünkü Avrupa Birliği ve komşu ülkeleri içinde, en yüksek nüfusa sahip olacak ülke Türkiye'dir (Çizelge 2).

Nüfusun Yıllık Ortalama Artış Oranı

İkiyüz yıl öncesine kadar, yüksek doğum oranları, yüksek ölüm oranlarıyla dengelendiği için, insan nüfusunun büyüklüğü oldukça kararlı kaldı. Büyük nüfussal dönüşüm, ölüm oranları düşünce ortaya çıktı (Coale, 1990, 3). Nüfusun yıllık ortalama artış oranının F. Almanya'da % -0.2, İran'da % 3.8, Irak'ta % 3.6, Suriye'de % 3.6 ve

Türkiye'de % 2.3, geri kalan ülkelerde de % 1'den daha düşük olduğu anlaşılmaktadır. Burada özellikle gelişmiş ülkelerle, az gelişmiş ülkelerin nüfus yönünden birbirlerinden ne kadar farklı oldukları görülmektedir. Gelişmiş ülkelerde nüfus artış oranının düşük, buna karşın az gelişmiş ülkelerde nüfus artış oranının oldukça yüksek olduğu görülmektedir.

ÇİZELGE 2
AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİ, TÜRKİYE VE KOMSU ÜLKELERDE NÜFUSA İLİŞKİN VERİLER

Ülke	Nüfus (Bin) (1990)	Nüfus Artış Oranı (1980-1990)	Nüfus Ortalama (Km2)	Nüfus Yoğunluğu (Km2)	Nüfus Yılılık Artış Oranı (%) (1990)	Nüfus Yoğunluğuna Göre Nüfus (1990)	Yaş Gruplarına Göre Nüfus (2000)	Doğum Oranı (%) (1984)	Ölüm Oranı (%) (1984)	Toplam Doğum-Ölüm Oranı (%) (1984)	Okur-Yazar Olmayan 15+ Yaş Nüfus (%) (1990)			Kırsal Nüfus (%) (1989)			
											T	E	K				
F. Almanya	60539	-0.2	244	86	58800	15	24	61	10	11	10	1.3	-	-	20750		
Belçika	9938	0.1	326	97	9890	19	24	57	12	11	11	1.1	-	-	16390		
Danimarka	5120	0.0	119	86	5114	18	23	59	10	11	8	1.4	-	-	20510		
Fransa	56173	0.4	102	74	53600	20	23	57	14	10	8	1.8	-	-	17830		
Hollanda	14752	0.4	361	89	15380	20	25	55	12	8	8	1.5	-	-	16010		
İngiltere	56926	0.1	233	93	59600	19	24	57	13	12	10	1.8	-	-	14570		
İrlanda	3720	0.9	53	59	4021	31	24	45	18	9	10	3.2	-	-	8500		
İspanya	39333	0.5	78	78	41027	25	24	51	12	8	7	2.4	1440	5	3	7	9150
İtalya	57322	0.2	190	67	58100	20	23	57	11	9	12	1.8	1378	3	2	4	15150
Lüksemburg	368	0.1	142	84	367	18	24	58	12	11	11	1.4	-	-	-	24860	
Portekiz	10285	0.5	111	33	10748	24	24	52	14	10	19	2.3	1215	15	11	19	4260
Yunanistan	10047	0.4	76	63	10700	21	22	57	13	9	15	2.3	548	7	2	11	5340
Bulgaristan	9010	0.2	81	70	9698	22	20	58	14	11	17	2.2	-	-	-	2320	
Türkiye	55617	2.3	71	48	73029	38	28	34	34	9	123	4.5	7046	19	10	29	1360
İran	56585	3.8	34	55	65161	44	26	30	51	5	101	6.0	14604	46	36	57	..
İrak	18920	3.6	43	74	24198	46	28	26	45	12	31	6.7	4078	40	30	51	..
Suriye	12501	3.6	68	52	17085	49	22	29	44	5	57	7.2	234	36	22	49	1020

1. UNESCO, Report, Mondiali sur l'Education 1991 (Paris, 1991) 2. Anabırtmınca Dünya Ülkeleri 1987 (İstanbul, 1987).

3. Anabırtmınca 1986 Karşılaştırmalı Ulusal İstatistikler (İstanbul, 1986).

Nüfus Yoğunluğu

Nüfus yoğunluğu, nüfusa bu nüfusun üzerinde yaşadığı toprakların yüzölçümü arasındaki oran ya da km²'ye düşen kişi sayısıdır. Bu gösterge açısından da ülkeler arasında belirgin bir farklılık vardır. Gelişmiş Avrupa Birliği ülkelerinde nüfusun yoğunluğu yüksek iken, az gelişmiş ülkelerde (Türkiye, İran, Irak, Suriye) nüfus yoğunluğunun düşük olduğu görülmektedir.

Kentleşme

Kentleşme oranı Belçika'da % 97, İngiltere'de % 93 iken Türkiye'de % 48, Portekiz'de % 33'tür. Buradan da, Türkiye'de diğer ülkelere göre kentleşme oranının henüz düşük olduğu anlaşılmaktadır.

Yaş Kümelerine Göre Nüfus

Nüfusun yaşlanması, nüfusta yaşlı kişilerin oranının; nüfusun gençleşmesi ise, nüfustaki gençlerin oranının artmasıdır. Karşılaştırılan ülkelerde, 15 yaşından küçük nüfusun oranı Suriye'de % 49, Irak'ta % 46, İran'da % 44, Türkiye'de % 38 iken, F. Almanya'da % 15, Portekiz ve Danimarka'da % 18, İngiltere ve Danimarka'da % 19'dur. Buradan, Avrupa Birliği ülkeleri nüfusunun yaşlı bir nüfus olduğu, Suriye, İran ve Türkiye'nin genç bir nüfusu olduğu açıkça görülmektedir.

Nüfusun genç ya da yaşlı olması, sunulacak hizmetlerin türünü de etkilemektedir. Bugün, nüfusu yaşlı olan Avrupa Birliği ülkelerinde, nüfusa sunulan hizmetler, yaşlı kuşakların durumu göz önünde tutularak düzenlenmeye çalışılmaktadır. Oysa genç nüfuslu ülkelerde eğitim, istihdam, altyapı buna uygun olarak biçimlendirilmek zorundadır.

Doğum, Ölüm ve Çocuk Ölüm Oranları

Genel ölüm oranı; bin nüfusa düşen yıllık ortalama ölüm sayısıdır ve (ölümler : genel nüfus).1000 olarak gösterilir. Bebek ölüm oranı; birinci yaş gününe henüz ulaşmamış bebekler arasında bir takvim yılında kaydedilen ölümlerin, o takvim yılındaki doğumlara oranıdır ve (0 yaşındaki ölümler : doğumlar).1000 olarak gösterilir. Genel (kaba) doğum oranı; bir yıl içinde kaydedilen canlı doğumların sayısının, o yılın genel nüfusuna oranıdır ve (doğumlar : genel nüfus) . 1000 olarak gösterilir. Canlı doğum oranı; yalnızca canlı doğumların toplam nüfusa oranıyla bulunur. Genel doğurganlık oranı; bir yıl içindeki doğumların, o yılın ortalama kadın nüfusuna oranıdır. Bu oran bin kadına düşen ortalama doğum sayısı {(doğumlar : kadın nüfus). 1000} . olarak gösterilir. Toplam doğurganlık oranı; genel doğum oranının ve yaşlara göre özel doğum oranlarının yararlarını birleştiren ve doğum çağındaki kadın nüfusun yaş yapısından etkilenmeden doğurganlık düzeyi hakkında genel ve kesin sonuç veren bir ölçüdür. Bu oran 15-49 yaşındaki kadınların yaşlara göre özel doğum oranlarının toplamı alınarak hesaplanır. Toplam doğurganlık oranı, yaşa göre ayarlanmış bir doğurganlık ölçüsü sayılabilir. Bu oran, soyut nüfus kuşağı esasına göre kadınların 15-49 yaşları arasında doğurgan oldukları süre boyunca ortalama olarak doğurabilecekleri çocuk sayısını gösterir (Üner, 1972, 33-61).

Avrupa Birliği, Türkiye ve komşu ülkelerde doğum, ölüm, çocuk ölüm ve toplam doğurganlık oranları incelendiğinde; Türkiye’de doğum, çocuk ölüm ve toplam doğurganlık oranlarının diğer ülkelere göre oldukça yüksek, buna karşın ölüm oranının daha düşük olduğu görülmektedir. Bu, ülkemizde sağlık ve halk eğitimi hizmetlerinin artırılmasının gerekli olduğunu göstermektedir.

Okuma-Yazma Oranı

Okuma-yazma ya da okur-yazarlık oranı, okuma-yazma bilen nüfusun (Türkiye için 6+ yaş), nüfusa (Türkiye için 6+ yaş) oranı ile elde edilmektedir. Avrupa Birliği, Türkiye ve komşu ülkelerde okuma-yazma bilmeyenler karşılaştırıldığında, özellikle İran, Türkiye ve Irak’ta bu sorunun yoğun olduğu, diğer ülkelerde, okumaz-yazmazlığın sorun olmaktan çıktığı gözlenmektedir.

Nüfusa ilişkin göstergelerin karşılaştırılmasından; yüksek nüfus artışı, genç nüfusun fazlalığı, nüfusun niteliği ve eğitim düzeyinin düşüklüğünün Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne üyeliği konusunda çok önemli bir etkiye sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Nüfus Politikaları ve Eğitime Etkisi

Örgütsel düzeyde politika (siyasa), bir örgütün amaçlarının planlanan düzeyde gerçekleştirilmesini yöneten ilkeler ve kurallardır. Politikanın amacı, örgütün işleminde kararlılık, tutarlılık, bütünlük ve süreklilik sağlamaktır. Örgütsel amaçları gerçekleştirmede planlama, gerekli politikanın, prosedürlerin ve yöntemlerin seçimi ve tanımlanmasını gerektirir (Karakütük ve Tural, 1991, 17). Nüfus politikası ise nicelik ve nitelik yönünden nüfus değişmelerini etkileyecek önlemlerin tümünü kapsar. Bir ülkede nüfus artışını azaltma, hızlandırma ya da nüfusun niteliğini değiştirme yönünde politikalar uygulanabilir. Nüfusun niteliğini iyileştirme yönündeki politikalar, eğitim ve sağlık düzeyi yüksek, zihinsel yetenekleri üstün, iş ve meslek bilgi ve deneyimleri yüksek olan bireylerden oluşan nüfusa sahip olmayı amaçlar (Üner, 1972, 12, 84).

Bugün ulusal politikaları düzenleme ve yürütme durumunda olanların genellikle nüfus faktörünün ekonomik ve sosyal yaşantıdaki önemini kabul etmesi ile birlikte, nüfus konusunu yine de yeterli ve gerçekçi bir yaklaşım içinde ele alamadıkları görülmektedir. Böyle bir tutuma çeşitli faktörlerin katkısı olduğu düşünülebilir. Bir kere demografik değişkenleri etkileyici nitelikteki tedbirlerin sonuçlarının görülmesi uzun zaman alır. Örneğin, istihdam alanında bu süre onbeş yıldır. Oysa, politikayı saptama durumunda olanlar, uzun dönemden çok kısa dönem sorunlarıyla ilgilendirilir. Öte yandan, pek çok kişi nüfus konusunu kişisel ve aileleri ilgilendiren bir sorun olarak düşünürler ve kamuoyu düzeyinde tartışmaktan kaçınırlar. Ayrıca, nüfus konusundaki tartışmanın bir ideoloji yönü olduğu da gözden uzak tutulmamalıdır. Hızlı nüfus artışına ilişkin konulara ilgi duyan pek çok kimsede, politik yönden sakıncalı olduğu düşüncesiyle, ilgili görünmekten kaçınmaktadır.

Bu arada, nüfusa ilişkin sorunlara karşı duyulan ilgi, çoğu zaman yanlış bir şekilde yalnız nüfus artış hızını yavaşlatma yanlısı olma şeklinde yorumlanabilmektedir. Nüfus artış hızının yavaşlaması gerektiğini savunmak başka bir şey, onun çeşitli ekonomik ve sosyal sorunlarla olan yakın ilişkisini kabul etmek başka bir şeydir. Nüfus artış hızına karşı takımlan tutum ne olursa olsun, nüfus faktörünün çeşitli alanlardaki etkisini kabul etme ve ortaya çıkan sorunları çözümlenmeye hazırlıklı olma gereği ortadadır (Tuncer, 1977, 9).

Nüfusla ekonomik gelişme arasındaki sıkı bağıntı, kalkınma planlarında nüfus politikasına yer verilmesini gerektirir. Türkiye’de Cumhuriyetin ilk yıllarında nüfusu artırma politikası benimsenmiş; bunun için sağlık koşulları iyileştirilerek ölümler azaltılmaya çalışılırken, doğumların artırılması özendirilmiştir (DPT, 1963, 67). 1963-1998 yılları arasındaki dönemde uygulanan yedi beş yıllık kalkınma planında, nüfusla ilgili politikalar da yer almıştır. Planlı dönemde Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ile, Cumhuriyetin ilk yıllarından başlanarak uygulanmaya başlanan nüfus artırma politikasının çağın koşullarına uygun olmaması nedeniyle değiştirilmesi ve nüfus politikasının nüfus planlamasını yasaklayan yönünün hemen değiştirilmesi benimsenmiş; gebeliği önleyici bilgi ve araçların satışı, sağlık personelinin nüfus planlaması konusunda eğitilmesi, nüfus planlaması eğitimi, gerekli araçların ithali, yurtiçinde üretimi ve ilgililere parasız dağıtılması gibi önlemler önerilmiştir (DPT, 1963, 73). Sonraki altı kalkınma planında da Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı doğrultusunda nüfus politikası izlenmiştir. Türkiye nüfusunun gelişimi Çizelge 3’te verilmiştir.

ÇİZELGE 3
TÜRKİYE NÜFUSUNUN GELİŞİMİ (1927-1990)

Yıl	Nüfus	Nüfusun Yıllık Artış Hızı %
1927	13.648.270	-
1935	16.158.018	21.10
1940	17.820.950	19.59
1945	18.790.174	10.59
1950	20.947.188	21.73
1955	24.064.763	27.75
1960	27.754.820	28.53
1965	31.391.421	24.62
1970	35.605.176	25.19
1975	40.347.719	25.00
1980	44.736.957	20.65
1985	50.664.458	24.88
1990	56.473.035	21.71
1995 (tahmin)	62.526.000	21.71

DİE. Türkiye İstatistik Yıllığı 1996 (Ankara: 1997). s. 65.

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000) döneminde nüfus ile ilgili politikalar ve hedefler şu noktalarda yoğunlaşmaktadır (DPT, 1995, 36-38):

. Kalkınma için gerekli olan insan kaynağının geliştirilmesi, nüfus artış hızının yavaşlatılması ve sürdürülebilir kalkınma hedef ve politikalarıyla tutarlı bir nüfus yapısının oluşturulması temel ilkedir.

. VII. Plan dönemi sonunda, nüfus artış hızının yüzde 1.5’e ve toplam doğurganlık hızının 2.33’e düşeceği tahmin edilmektedir.

. Toplumun kalkınmışlık düzeyi ile bağdaşmayan yüksek bebek ölüm hızının VII. Plan dönemi sonunda binde 35.3’e düşmesi ve doğuşta hayatta kalma ümidinin 69.1 yıla yükselmesi beklenmektedir.

. Demografik göstergelerde ortaya çıkan bu değişmelere bağlı olarak, nüfusun üç ana yaş grubunun toplam nüfus içindeki paylarında da değişimler olacak; 0-14 yaş grubunun payı azalırken, 15-64 ile 65 ve üstü yaş gruplarının payları artacaktır.

İktisadi ve sosyal politikaların uygulanması ve sonuçlarının etkin bir şekilde değerlendirilmesi amacıyla, hayati olayları kayda geçiren mevcut sistem, güvenilir ve çok amaçlı bilgi üretebilecek şekilde yeniden yapılandırılarak tüm yerleşim birimlerini kapsayacak şekilde yaygınlaştırılacaktır.

Ülkemize göç edenler ile ilgili politikalar ve uygulamalar bir sistem içinde ele alınacaktır.

Nüfus ve aile planlaması konularında kurumlar arası iletişimi, eşgüdümü, uygulamada etkinliği ve sürekliliği sağlayacak, bu konuda hizmet veren kurumların üzerinde yaptırım gücüne sahip olacak ve yurt düzeyinde nüfusa ilişkin güncel ve güvenilir verileri bir sistem içinde sağlayacak organizasyonlar geliştirilecektir.

VII. Plan dönemi sonunda, aile planlaması yöntemi kullananların oranındaki bölgesel farklılıkların azalması, etkili yöntem kullanımının yüzde 70'e ulaşması ve riskli gebeliklere bağlı anne ve çocuk ölümlerinin azalması beklenmektedir.

Ana-çocuk sağlığı ve aile planlaması hizmetlerinin götürülmesinde, hizmetten yeterince yararlanamayan kesimlere öncelik verilecek, hizmetin niteliği yükseltilecek, ulaşılabilirliği ve sürekliliği sağlanacaktır.

Aile planlaması hizmetlerinde öncelikli gruplara yönelik programların geliştirilmesi ve sektörler arası işbirliğinin sağlanması bir master plan çerçevesinde ele alınacaktır.

Doğum öncesi ve sonrası bakım hizmetleri ile doğum ve düşük sonrası aile planlaması hizmetlerinin güçlendirilmesi ve güvenli annelik projesinin ülke çapında yaygınlaştırılması sağlanacaktır.

Aile planlaması ile ilgili sağlık personelinin eğitimine, sürekli ve güncel bilgilerle donanımına ve yerinde istihdamına önem verilecektir.

Nüfus ve aile planlaması konusunda bilgilendirme, eğitim ve iletişim faaliyetlerine gönüllü kuruluşların ve özel sektörün aktif katılımı desteklenecektir.

Nüfus konularıyla ilgili eğitim, temel eğitimden başlayarak örgün ve yaygın eğitim kurumları ve kitle iletişim araçları kanalıyla yoğunlaştırılacaktır.

Kısaca, nüfusun artırılması ya da azaltılması yönünde uygulanan politikaların sonuçları, eğitimi doğrudan etkiler. Örneğin nüfus artışını özendirici politikaların uygulanması, nüfusun artmasına yol açacak, eğitim planlaması da artan nüfusun eğitim istemini karşılayacak önlemleri almak durumunda kalacaktır. Bu nedenle nüfusun niteliğinin yükseltilebilmesi, eğitimin niteliğinin artırılabilmesi, nüfus artışının kontrol edilmesini gerektirmektedir.

Nüfusun Coğrafi Dağılımı ve Eğitim Hizmetinin Sunulması

Nüfusun coğrafi dağılımı, nüfusla toprak arasındaki tüm ilişkilerin araştırılmasını; nüfusun doğal, ekonomik ve yönetsel bölgelere dağılımı, toprak üzerindeki yerleşme biçimi, göçebe olarak yaşayanların bulunup bulunmadığı, kentler ve köyler arasındaki bölünüş ve bunlarla ilgili tüm sorunları belirtir (Üner, 1977, 27). Bir ülke nüfusunun, yerleşim birimlerine (il, ilçe, köy, mezra, oba, yayla, mahalle) dağılımı, bu nüfusa sunulacak hizmetlerin düzey ve niteliğini doğrudan etkiler. Nüfusu fazla olan

bir yerleşim birimi, yurttaşların hizmet istemini yansıtacaktır. Bir hizmetin sunulması için nüfusu az ve dağınık yerleşme birimleri, hizmetin sunulmasında sorunların ortaya çıkabileceğini gösterir.

Ulusal düzeyde eğitim planlarının hazırlanmasında, nüfus kümelerine göre kent ve köy nüfusu bölgelerin, en uygun okul büyüklüğünün ve okul yerleştirilecek yerleşim birimlerinin belirlenmesinde önemli bir göstergedir. 1990 yılında 37.120 yerleşim biriminin 36.226'sı köy, 894'ü kenttir. Yerleşim birimlerinin yedisinin nüfusu 500.000'den fazla, 34.420'sinin nüfusu 2.000'den azdır (Çizelge 4). Nüfusu 250'den az 10.886 köyde 1.645.576 kişi, nüfusu 251-500 arası 10.941 köyde 3.992.260 kişi oturmaktadır. Buradan, nüfusun % 10'unun, nüfusu 500'den daha az olan yerleşim birimlerinde yaşadığı anlaşılmaktadır. Köyler dışında kom, mezra, mahalle, yayla gibi yerlerde de insanlar yaşadığından, Türkiye'de nüfusun yerleşim biçimi oldukça dağınıktır.

ÇİZELGE 4
NÜFUS KÜMELERİNE GÖRE KENT VE KÖY SAYILARI (1990)

Nüfus Kümüleri	Kent Sayısı	Nüfus	Köy Sayısı	Nüfus	Toplam Kent ve Köy S.	Toplam Nüfus
- 250	-	-	10886	1645576	10886	1645576
251- 500	-	-	10941	3992260	10941	3992260
501 - 750	-	-	5858	3592402	5858	3592402
751- 1000	2	1621	3179	2737334	3181	2738954
1001- 1250	1	1248	1676	1864303	1677	1865551
1251- 1500	5	6987	913	1249331	918	1256318
1501- 1750	7	11140	539	871066	546	882206
1751- 2000	5	9245	408	764683	413	773928
- 2000	20	30240	34400	16716955	34420	16747195
2001- 2250	10	21498	476	1003359	486	1024857
2251- 2500	14	33625	287	678081	301	711706
2501- 2750	10	26222	208	545829	218	572051
2751- 3000	20	57198	126	361411	146	418609
3001- 3250	24	74634	120	371529	144	446163
3251- 4000	60	222016	226	809391	286	1031407
4001- 5000	69	304910	167	736381	236	1041291
5001- 6000	207	740103	1610	4505981	1817	5246084
6001- 7000	73	399236	84	457173	157	856409
7001- 8000	54	346080	41	264117	95	610197
8001- 9000	35	261667	24	179266	59	440933
9001- 10000	32	267784	21	177397	53	445181
10001- 100000	19	181283	15	141202	34	322485
5001- 10000	213	1456050	185	1219155	398	2675205
10001- 15000	132	1560636	15	184089	147	1744725
15001- 20000	58	985497	5	90507	63	1076004
20001- 25000	44	969025	3	63487	47	1032512
10001- 25000	234	3515158	23	338083	257	3853241
25001- 50000	88	2989862	5	160372	93	3150234
50001- 100000	59	3878037	3	206138	62	4084175
25001-100000	147	6867899	8	366510	155	7234409
100001-250000	42	6974188	-	-	42	697418
250001-500000	24	8514462	-	-	24	8514462
500001+	7	5228251	-	-	7	5228251
100001-500000	66	5488650	-	-	66	15488650
Toplam	894	3326351	36226	23146684	37120	56473035

* Kent nüfusu, il ve ilçe merkezlerinin belediye sınırları içindeki nüfusu, kent sayısı il ve ilçe merkezlerinin sayısını; köy nüfusu il ve ilçe merkezlerinin belediye sınırları dışındaki bucak ve köyler nüfusunu, köy sayısı il ve ilçe merkezlerinin belediye sınırları dışındaki bucak ve köyler sayısını göstermektedir. DİE, ÖN. ver., 1993, s. 39-41.

Bu kadar dağınık ve az yoğun bir yerleşim düzeni içinde bulunan bir ulusun eğitim çabasında, bina yapım külfetlerinin, öğretmen bulmada ya da okulları en uygun işletmeler olarak toplamakta karşılaşılabilecek güçlüğü, bu yapıyı değiştirmek için gereken toplumsal önlemlerde göze alacağı fedakarlığın ağırlığı açıktır (Kodamanoğlu, 1963, 14). Buna göre nüfusu örneğin bir ilkokul kurmak için yeterli olmayan yerleşim birimlerindeki (nüfusu 250'den az 10.886 köy) yurttaşların eğitim isteminin karşılanması öte yandan, nüfusu fazla olan kentlerde, nüfusa eğitim hizmeti sunulması eğitim planlamasının çalışma alanı içindedir. Öz olarak, nüfusu az ya da fazla olsun, tüm yerleşim birimlerindeki yurttaşlara eğitim olanağı sunulmak zorundadır. Ancak, nüfusun ülke düzeyinde dağılımı, kime bu hizmetin sunulması gerektiği konusunda önemli bilgi sağlar.

Göçler - Kentleşme ve Eğitime Yansıması

Çoğu zaman, ülkelerin çoğunda daha iyi okullar, daha nitelikli öğretim personeli ve daha iyi donatımın kentlerde bulunduğu, okullaşmanın kentler yararına geliştiği düşünülmektedir. Kentlerde eğitime katılım ve kızların okullaşma oranı kırsal bölgelerden daha yüksektir. Bununla birlikte, kimi büyük metropollerde eğitim durumunun çözümlenmesi, bu olumlu yanların tersine sonuçlar göstermektedir. Birçok ülkenin başkentinde eğitimle ilgili güç sorunlarla uğraşılmaktadır. Kimi durumlarda eğitim planlamasının usdışı olması, okulun temel bir öge olduğu sosyo-kültürel altyapıyı içeren kent düzenlemesiyle tutarlı planların olmayışından; diğer durumlarda böyle bir plan olmasına karşın, toplumsal durumla ilgili kararların günlük alınmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca büyümesi duran ya da denetlenemeyecek bir hızla gelişen kentlerde arsa ve eğitim yatırımlarının finansman sınırlılığı nedeniyle bina ve donatım nicelik olarak yetersiz, nitelik olarak uyumsuz, dolayısıyla ikili öğretim yaygın olabilir. Doğum ya da kentleşme nedeniyle nüfusu hızla artan kentlerde yeni okul, konut, sağlık kuruluşu vb ile donatım gerekmektedir. Bu, kentler için yapılacak eğitim planlamasının kendine özgü özelliğini yansıtmakta, gerçek gereksinimlerin planlanmasını ve okul binalarının yerlerini açıkça belirten kentleşme planlarının hazırlanmasını, ayrıca kentlerin gereklerine göre eğitim planlaması birimlerinin özel bir örgütlenmesinin öngörülmesini gerektirmektedir. Kentlerde yerel etkiler, yüksek inşaat maliyetleri ve arsa bulma güçlüğü, eğitim planlaması hizmetlerinin düzenlenmesinde uygun bir yöntemin benimsenmesini, kentsel eğitim planlaması birimlerinin, kentsel düzenleme araçlarıyla bütünleşmesini gerekli kılmaktadır (Hallak, 1976, 163-169).

Kentleşme, genelde iç göçlerin bir sonucu olduğu için göçlerle birlikte ele alınarak, eğitim planlaması açısından sonuçları değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Göçler

Göç, bir yerleşim biriminden diğerine yerleşmek amacıyla yapılan nüfus hareketleridir. İç ve dış olmak üzere iki tür göçten söz edilebilir (Üner, 1977, 77, 81). İç göç; bir ülke içinde bölge, kent, kasaba, köy gibi bir yerden diğerine yerleşmek amacıyla yapılan nüfus hareketleridir. Kentleşme hareketleri de iç göçlerden sayılır. Genellikle üç tür iç göç vardır: Ülkenin bir yanından diğer yanına, ülkenin aynı

bölümünde kırsal alandan kentsel alanlara, kent merkezlerinden banliyölere ve daha uzaklara doğru olan nüfus hareketleri. Üçüncü tür göçler özellikle gelişmiş ülkelere, ikinci tür göçler (kentleşme) ise tüm ülkelere özgüdür. Bu tür nüfus hareketleri eğitimsel gelişme üzerinde çok etkide bulunmaktadır (Châu, 1989, 73). Mevsimlik göçler de yılın belli dönemlerinde oluşan ve genellikle tarım ve tarım dışı alanlardaki geçici işlerle ilgili göçlerdir. Bu göçleri, iç göçlerle birlikte ele almak olanaklıdır. Dış göç ise, uzun süre kalmak ve çalışmak ya da yerleşmek amacıyla bir ülkeden diğer ülkelere yapılan nüfus hareketleridir. Bu bağlamda bir ülkeden gelişmiş ülkelere giden beyin göçünü de göz ardı etmemek gerekir.

Eğitime ilişkin kararları etkileyen en önemli etmenlerden biri, nüfusun göç hareketleridir. Dolayısıyla, eğitim planlamasının göç olgusunu göz önünde bulundurması gerekir. Göç veren yörelerde yeni yatırımların yapılıp yapılamayacağı göz önünde tutulması gereken bir durumdur. Ayrıca, öğrenci azlığı nedeniyle kapasitesinin altında kullanılan eğitim yerleri, öğretmenden verimli olarak yararlanamama, birleştirilmiş sınıflar, tek öğretmenli okullar söz konusu olabilir. Göç alan yörelerde; nüfusun artması nedeniyle eğitim sunumunun sağlanamaması, eğitim isteminin karşılanamaması, ikili öğretim gibi sorunlar doğabilir.

1990 Genel Nüfus Sayımına göre, 1985-1990 dönemindeki net göç incelendiğinde 53 ilde net göç oranının eksi olduğu, net göç hızının sırasıyla en yüksek olduğu illerin sırasıyla İstanbul, Kocaeli, Antalya, İçel, İzmir, Bursa, Tekirdağ, Muğla, Manisa, Denizli olduğu anlaşılmaktadır. Bunun anlamı, bu iller diğer illerden göç almaktadır. Net göç hızının eksi olduğu yani göç veren iller de en çok göç veren başlamak üzere Kars, Tunceli, Siirt, Gümüşhane, Bayburt, Erzurum, Sivas, Muş, Artvin, Ağrı'dır (DİE, 1994). Bu da Türkiye'de iç göçün çok yoğun olduğunu göstermektedir. Böylece, göç veren ve göç alan illerin durumu, eğitim planlaması çalışmalarında göz önünde bulundurulmak zorundadır. Kuşkusuz, 1960'lı yıllardan sonra yabancı ülkelere göç eden işgücünün çocuklarının eğitim sorunu da üzerinde durulması gereken bir konudur. Çünkü önemli bir göç baskısıyla karşı karşıya kalmış olan gelişmiş ülkeler, özellikle Avrupa böyle bir akımı önlemek için önlem almıştır. Diğer yandan göçmen işçilerin ve ailelerinin yaşadıkları toplumlara entegrasyonu ile ırkçılık ve yabancı düşmanlığından kaynaklanan sorunlar önemini korumaktadır (DPT, 1995, 3).

Göç olgusu, eğitim planlamasını zorlaştıran bir etmendir. Çoğu zaman, göç edenlerle ilgili yeterli ve ayrıntılı (yaş, cinsiyet vb) sayısal veri sağlanamadığından, göç edenlere ilişkin önlemlerin alınması güçleşmektedir. Göçle ilgili bilgiler, yapılacak araştırmalar ve yöresini iyi tanıyan yerel yetkililerin eğitim planlaması sürecine katılmasıyla sağlanabilir. Türkiye'de en önemli konulardan birisinin, yerel düzeydeki sorunların yerinde çözülmesi anlayışının olmamasıdır. Ayrıca, illere ilişkin genel veriler yanında, ilçe ve köylere ilişkin ayrıntılı bilgi edinilmesi, böylece göç veren ve alan yörelerin daha iyi bilinmesi gerekir. İllere ilişkin göç verileri genel değerlendirmelerde, ilçe ve köylere ilişkin veriler ise somut önerilerin alınmasında kullanılabilir. Bu nedenle, yerel düzeyde ilçe ve köylere ilişkin nüfus verilerinin

ayrıntılı olması, ilçelerde eğitim bilimleri uzmanlarının istihdamı, yerel yetkililerin eğitim planlaması çalışmalarına katılması zorunludur.

Kentleşme

Kır ve kent nüfusu; kentleşme kavramının çağrıştırdığı iki kavramdır. Kentleşme, kentlerde yaşayan nüfus oranındaki artıştır. Kır (köy) nüfusu, köylük bölgelerde, kırsal alanlarda yaşayan nüfus ya da il ve ilçe merkezleri dışındaki bucak ve köyler nüfusu biçiminde tanımlanmaktadır. Kent nüfusu ise, kentlerde yaşayan nüfus ya da il ve ilçe merkezlerinin belediye sınırları içindeki nüfustur (DİE, 1993b, 24).

Türkiye’de kent ve köy nüfusları incelendiğinde 1927-1990 arasında kent ve köy nüfusları sayısal olarak artmış, Cumhuriyetin ilk yıllarında 3.305.879 olan kent nüfusu, 1990 yılında 33.326.351’e; köy nüfusu ise 10.342.391’den 23.146.684’e ulaşmıştır. Ancak kent ve köy nüfuslarının toplam nüfusa oranı incelendiğinde, bu oranın kentler lehine bir durum gösterdiği görülmektedir. 1927 yılında kent nüfusunun toplam içindeki oranı % 24.2 iken, 1990 yılında bu oran % 59.0 olmuştur. Aynı yıllar için köy nüfusunun toplam içindeki oranı ise % 75.8’den % 41.0’e düşmüştür (Çizelge 5). Bunun anlamı Cumhuriyetin ilk yıllarında nüfusun büyük çoğunluğu köylerde yaşarken, bugün nüfusun büyük bölümü kentlerde yaşamaktadır. Bu, özellikle 1950’lerden sonra köylerden kentlere yönelen göçün sonucudur. Yani, kentleşmenin nedeni köyden kente göçtür.

Kentleşme olgusu, eğitim planlamasını doğrudan etkileyen bir sonuç yaratmaktadır. Kentlerde yaşayan nüfusun giderek artması, zamanında eğitim sunumu önlemlerinin alınmasını gerektirir. Gerekli önlemler alınamadığında, okullarda ikili öğretim, arsa bulmada güçlük, niteliğin düşmesi, donatımı yetersiz eski okullarda öğretim, yetersiz sayıda öğretmen anlamlarına gelebilir.

ÇİZELGE 5

KENT VE KÖY NÜFUSLARI VE YILLIK ORTALAMA ARTIŞ ORANI (1927-1990)

Sayım Yılları	Kent Nüfusu	Toplam Nüfus içindeki Oranı %	Yıllık Artış Oranı %	Köy Nüfusu	Toplam Nüfus içindeki Oranı %	Yıllık Artış Oranı %	TOPLAM NÜFUS	YILLIK ARTIŞ ORANI %
1927	3305879	24.2	-	10342391	75.8	-	13648270	-
1935	3802642	23.5	17.5	12355376	76.5	22.2	16158018	21.1
1940	4346249	24.4	26.7	13474701	75.6	17.3	17820950	19.6
1945	4687102	24.9	15.1	14103072	75.1	9.1	18790174	10.6
1950	5244337	25.0	22.5	15702851	75.0	21.5	20947188	21.7
1955	6927343	28.8	55.7	17137420	71.2	17.5	20064763	27.8
1960	8859731	31.9	49.2	18895089	68.1	19.5	27754820	28.5
1965	10805817	34.4	39.7	20585604	65.6	17.1	31391421	24.6
1970	13691101	38.5	47.3	21914075	61.5	12.5	35605176	25.2
1975	16869068	41.8	41.8	23478651	58.2	13.8	40347719	25.0
1980	19645007	43.9	30.5	25091950	56.1	13.3	44736957	20.7
1985	50664458	53.0	62.6	23798701	47.0	-10.6	50664458	24.9
1990	33326351	59.0	43.1	23146684	41.0	- 5.6	56473035	21.7

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planında (s. 25) “eğitimde sağlanan sayısal gelişmelere rağmen, nüfus artışı ve iç göçler nedeniyle başta büyük kentlerde olmak üzere ikili ve kalabalık sınıflarda öğretim yanında tüm kademelerde eğitime ayrılan kaynakların yetersizliği gelişmeleri sınırlandırmaktadır” denilmiştir.

Türkiye’de kentleşme düzeyine ilişkin kestirmelerin incelenmesi, eğitim planlaması için gereklidir. Bu çerçevede 1995-2010 yılları arasında kentleşme oranı incelendiğinde, 1990 yılında % 59.0 olan kentleşme oranının, 2000 yılında % 68.8, 2010 yılında da % 71.8’e ulaşacağı dolayısıyla 2010 yılında nüfusun % 28.2’sinin köylerde yaşayacağı sanılmaktadır. İllere göre kentleşme oranları incelendiğinde, söz konusu dönemde kentleşme oranının tüm illerde yükseleceği, yalnız İstanbul’da gerileyeceği gözlenmektedir (Çizelge 6). Bu ise kentlerde giderek artan eğitim isteminin karşılanması için gerekli çözüm önerilerinin oluşturulmasını, öte yandan köylerdeki nüfusun da ihmal edilmemesi gerektiğini göstermektedir.

ÇİZELGE 6
KİMİ İLLERDE KENTLEŞME ORANI KESTİRMELERİ (%)
(1995-2010)

İller	1990	1995	2000	2005	2010
Adana	69.8	73.2	76.4	80.2	84.3
Afyon	41.4	43.1	45.3	48.6	53.4
Ağrı	36.3	39.4	43.1	47.9	54.3
Ankara	87.6	89.0	90.4	92.0	93.7
Antalya	53.2	59.8	66.6	73.5	80.5
Artvin	31.1	35.0	39.7	45.7	53.3
Aydın	46.6	48.5	50.9	54.4	59.3
Bingöl	34.5	41.5	49.4	58.3	68.1
Bolu	37.8	41.0	44.9	49.8	56.2
Bursa	72.2	75.6	79.1	82.8	86.7
Eskişehir	74.5	77.7	81.0	84.5	88.1
Gaziantep	72.0	76.4	80.7	84.9	88.9
Gümüşhane	34.8	43.6	53.3	63.7	74.2
İçel	62.1	66.0	70.2	74.8	79.9
İstanbul	92.4	87.9	81.7	74.1	66.0
İzmir	79.2	80.5	82.1	84.1	86.7
Kars	31.6	36.2	41.6	48.2	56.4
Kastamonu	35.1	39.9	45.6	52.3	60.5
Muş	26.9	27.4	28.5	30.4	33.8
Niğde	31.8	34.3	37.5	41.7	47.7
Sinop	32.6	39.6	47.7	56.9	67.0
Trabzon	38.2	41.9	46.4	51.9	58.9
Tunceli	38.2	48.6	59.7	70.7	80.7
Şırnak	47.8	62.3	75.3	85.5	92.3
Türkiye	59.0	62.4	65.7	68.8	71.8

*Kentleşme oranı, il ve ilçe merkezleri nüfuslarının toplam nüfusa bölünmesi ile bulunmuştur.

DİE, Kasım 1992’de Türkiye Ekonomisi İstatistik ve Yorumlar (Ankara:1992), s. sosyal 61-62.

Çağ Nüfusu ve Öğrenci Sayısının Hesaplanması

Eğitim planları çoğunlukla nüfusa ilişkin bulgular üzerine kurulmaktadır. Bir eğitim planlaması uzmanının yapabileceği en büyük yanılğı nüfusla ilgili değışikliklerin eğitim planlarına etkisini önemsememektir. Yayımlanan nüfus verilerinin yalnızca görünüşteki değerini göz önüne almak da sakıncalıdır (Châu, 1989, 3). Eğitim planlaması uzmanı çeşitli nedenlerle nüfusun dağılımını inceleyebilir (Châu, 1989, 9; Kodamanoğlu, 1963, 1): Nüfusun yaş ve cinsiyet yönünden dağılımı, eğitim politikası için bir çıkış noktası, öğrenim çağındaki nüfusun görelî büyüklüğünü ölçme ve eğitim gereksinimlerinde genişliği saptama olanağı sağlar. Nüfusun ekonomik etkinlik sektörlerine ve sektörlerin kendi içinde mesleklere göre dağılımı; insangücü gereksinmelerinin kestirilmesi, mesleki-teknik ve yükseköğretim hedeflerinin saptanmasını sağlar. Nüfusun coğrafi dağılımı, eğitim hizmetinin yurttaşın ayağına götürülmesi ya da onların eğitim yerlerine toplanması, bunun gerektirdiği ulaşım olanak ve harcamaları, eğitimin maliyeti, okulların yeri, büyüklüğü ve tiplerinin seçimi, olanaklarla gereksinimler arasında denge kurulmasını sağlar.

Nüfus verileri, çağ nüfuslarının çözümlenmesi ve özellikle eğitim sisteminin bu nüfusa hizmet verebilmesi için önemlidir. Bununla birlikte eğitim planlaması için istenen nüfus verilerini derleme güçlükleri olabilir. Bu güçlükler başlıca üç nedenden kaynaklanabilir (UNESCO, 1983, 47): 1. Nüfus sayımları uzun aralıklarla, genellikle on yılda bir yapılmaktadır. 2. Genellikle sayımda temel alınan coğrafi birim ve ülkenin yönetsel bölümlenmesi ile eğitim bölgeleri birbiriyle çakışmamaktadır. 3. Nüfus verileri çoğunlukla beşli yaş kümelerine (0-4, 5-9, 10-14...) göre sunulmaktadır. Oysa eğitimde devam göstergelerini oluşturabilmek için, tek yaşlara göre (1, 2, 3, 4...) nüfus verilerine gerek duyulmaktadır.

Bu güçlükleri gidermek eğitim planlaması için gereklidir. Nüfus sayımları toplanan verilerin doğruluğuna göre genel nüfus sayımı, örnekleme, kestirme biçimlerinde olabilir. Nüfus sayımı, bir ülkede belli bir anda, bütün bireyleri kapsamak üzere nüfusla ilgili bilgilerin toplanması, işlenmesi, düzenlenmesi ve yayımlanması işlemidir. Genel nüfus sayımının yapıldığı ülkelerde bile, sayımlar uzun aralıklarla gerçekleştirildiğinden iki sayım arasındaki yıllara özgü nüfus verileri elde etmek için en güvenilir yöntem sürekli nüfus kayıtları tutmaktır. Nüfus kütükleri, doğum, ölüm, evlenme vb yaşamsal olayların yasal bir zorunluluk olarak ayrı ayrı kaydedildikleri yerler; sürekli kayıt sistemi ise sürekli kayıt sisteminin yürürlükte olduğu kimi ülkelerde her bireyin bütün yaşamsal olaylarının aynı karta kaydedilmesidir. Bu kartlarda kişinin yerleşme yerindeki değışmeler de gösterilir. Bu kütükler, zaman zaman yapılan özel denetimlerle ya da nüfus sayımları sonuçlarıyla karşılaştırılarak yenilenir ve sürdürülür. Sürekli nüfus kayıtları tutulamadığında, önceki iki nüfus sayımı arasındaki eğilimler temel alınarak kestirme yoluna gidilebilir. Ancak geçmişte gözlenen eğilimlerin gelecekte de süreceği kuşkulu olduğundan, doğru olmayan sonuçların üretilmesi de söz konusu olabilir. Yaşa göre sağ kalma ve doğurganlık oranları bilindiğinde, son nüfus sayımı verilerinden giderek kestirmeler yapmak da olanaklıdır (Châu, 1989, 11-12; Ünler, 1972, 21-23). Türkiye'de nüfusa ilişkin önemli kaynaklardan biri Genel Nüfus

Sayımlardır. 1990 yılından sonra on yılda bir yapılması benimsenen nüfus sayımı, on yıl dolmadan 30 Kasım 1997'de yapılmak zorunda kalmıştır. Ancak son yapılan bu nüfus sayımı önekilere göre çok sınırlı, nüfusun niteliklerini belirleyemeyecek bir içerikle yapılmıştır. Ayrıca nüfus sayımı sonuçlarının dört, beş yıl sonra yayımlanması, özellikle iç göçün yüksek olduğu Türkiye'de araştırmacıların eskimiş verileri kullanmak zorunda kalmalarına, uygulamacıların da önlemleri gerçek verilere dayandıramamasına yol açmaktadır. Diğer yandan sürekli nüfus kayıtları konusu da Türkiye'nin gündemindedir. Buna büyük bir gereklilik vardır, ancak bu sistemin kullanımı etik kurallara uygun olmalıdır.

Türkiye Nüfusunun Yaş ve Cinsiyet Yapısı : Nüfus Piramidi

Nüfusun yaş yapısı, nüfusun tek yaşlar (1, 2, 3,...) ya da yaş kümelerine (0-4, 5-9,..., 0-9, 10-19, 20-59, 60+...) göre gösterdiği bileşim biçimidir. Yaş ve cinsiyete göre nüfusun yapısını incelemenin en yalın yöntemi olan nüfus piramidi ya da nüfusun yaş piramidi eğitim planlaması çalışmalarında kullanılması gereken bir araçtır. Nüfus piramidi grafiğinde dikey eksen aşağıdan yukarıya doğru yaşları, yatay eksen bu yaşlardaki nüfus miktarını; grafiğin sol yanı erkek, sağ yanı kadın nüfusu gösterir. Her Yaş ya da yaş kümesinde bulunan birey sayısı; gelinen kuşak ya da kuşaklardaki doğum sayısına, ölümlerin bu kuşaklar üzerindeki etkisine, göçün boyutuna ve göçmenlerin yaşlarına dayanır. Nüfus piramidi, bir ülke nüfusunu etkileyen geçmiş olayların anlaşılmasını sağlayabileceği gibi, nüfusun gelecekte göstereceği eğilimi de belirleyebileceği için nüfussal çözümlenelerde önemlidir (Châu, 1989, 14; Üner, 1972, 30).

Bununla birlikte istatistiksel yönden en gelişmiş ülkelerde bile kişilerin yaşları belirlenirken kimi yanlışlıklar yapılmaktadır. Bu yanlışlıkların en önemlisi yanlış yaş bildirimidir. Yanlış yaş bildirimi, yaşların çift ve özellikle yuvarlak, sonu 0 ve 5 ile biten sayılarla söylenmesindeki eğilimdir. Diğer yanlışlıklar ise eksik, fazla ve çift saymadır. Eksik sayım, sayım sırasında sayıldığı sanılan, fakat sayım yöntemi ve uygulama hatalarından dolayı gerçekte sayılmayan nüfusu belirtmektedir. Eksik sayım sonucu, ülkenin gerçek nüfus toplamından daha küçük bir sayıyı verir (Üner, 1972, 24-25). Fazla ve çift sayım ise, ülkenin gerçek nüfusundan daha büyük bir sonucun elde edilmesidir.

Yanlış yaş verileri ve buna dayalı olarak hazırlanan nüfus piramidini düzeltmek için; Matematiksel Kerteleme (graduation) Yöntemi, C.B.Tılanus Yöntemi, Hareketli Ortalamalar Yöntemi, Dağıtım Endeksleri Yöntemi, Demeney-Shorter Yöntemi, Birleşmiş Milletler Yöntemi kullanılan başlıca yöntemlerdir (Onat, 1988, 20-29). Bu yöntemlerden Demeney-Shorter Yöntemi; Türkiye nüfus sayımı sonuçlarındaki düzensizlikleri gidermek için geliştirilen bir yöntemdir ve kimi sayıtları temel alarak yalnız yaş bildirme yanlışlıklarını düzeltmektedir. Bununla birlikte Türkiye'de eğitim planlaması çalışmalarında bu tür yöntemler ve düzeltme bağıntıları henüz kullanılmamaktadır.

Nüfus piramidinin ayrıntılı incelenmesi eğitim planlaması uzmanları için önemli olabilecek şu özellikleri de içermektedir (Châu, 1989, 21-30):

Yaş yapısı ve öğretmen gereksinimi: Doğum oranındaki artış (bebek ölümlerindeki azalma) altı yıl sonra ilköğretim, on dört yıl sonra ortaöğretim ve onsekiz yıl sonra yükseköğretime yeni kayıt ve öğrenci sayılarında artışlara yol açar. Bazen böyle bir artış düşünülmeyeceği için gerekli hazırlıkların yapılmadığı, son anda ivedi önlemler alındığı görülmektedir. Bu artış, öğretmen istihdamında görece yetersizliklere neden olabilmektedir.

Yaş yapısı ve eğitim harcamaları: Eğitim harcamaları, öğrenci sayısı ile doğru orantılıdır. Eğitim finansmanı, ekonomik olarak aktif nüfusun üretiminden elde edilmektedir. Genelde okula giden nüfus 5-14, aktif nüfus 15-64 yaşları arasındaki nüfustan oluşmaktadır. Eğitim harcamalarının aktif nüfus üzerindeki görece yükü, 5-14 yaş kümesi nüfusun 15-64 yaş kümesi nüfusa oranlanarak kestirilmektedir.

Yaş yapısı ve okullaşma oranı: Yaş yapısı, çağ nüfusunun ve okullaşma oranının doğru ölçülmesini sağlar. Bu nedenle bir ülkede daha doğru sonuçlara ulaşabilmek için okullaşma oranının tek yaşlara göre hesaplanması gerekmektedir.

Öğretmenlerin yaş yapısı ve etkileri: Artan öğrenci sayısının gerektirdiği öğretmen gereksinimini karşılamak, emekliye ayrılan öğretmenlerin yerine geçecek öğretmenleri sağlamak ve istihdam önlemleri alabilmek, öğretmenlerin yaş piramidini çıkarmakla olanaklıdır. Yaş piramidinin bir uygulaması da aylıklarla ilgilidir. Öğretmen aylıkları kıdem ve yaşa bağlıdır. Öğretmenlerin çoğu yaşlı olduğunda, ortalama aylık ve öğrenci başına birim maliyet daha yüksek olacaktır.

Türkiye nüfus piramidi.- 1990 Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre hazırlanan Türkiye nüfusu incelendiğinde, nüfusun bir piramit yapısında olduğu gözlenmektedir, bu da Türkiye nüfusunun genç bir yapıda olduğunu göstermektedir. Ancak 0-4 yaş kümesi nüfusun daha az olması dikkat çekmektedir (Şekil 1; DİE, 1993b, 70-73). Bunun iki anlamı vardır: Birincisi nüfusun azalması eğilimi gözlenmektedir. İkincisi de 0-4 yaş kümesindeki nüfus ilköğretim çağına geldiğinde, eğitim sisteminin önceki döneme göre daha az öğrenciye hizmet sunması gerektiği, dolayısıyla eğitim planlamasının azalan öğrenciye göre yapılması ve eğitimde niteliğin iyileştirilmesinin gerekeceğidir.

1990-1994 döneminde, nüfusun üç ana yaş kümesine dağılımında; 0-14 yaş kümesi oranının yüzde 35.5'ten yüzde 33.0'e düştüğü, 15-64 yaş kümesinin oranının yüzde 60.5'ten yüzde 62.5'e, 65 ve üstü yaş kümesi oranının ise yüzde 4'ten yüzde 4.5'e yükseldiği kestirilmektedir (DPT, 1995, 34).

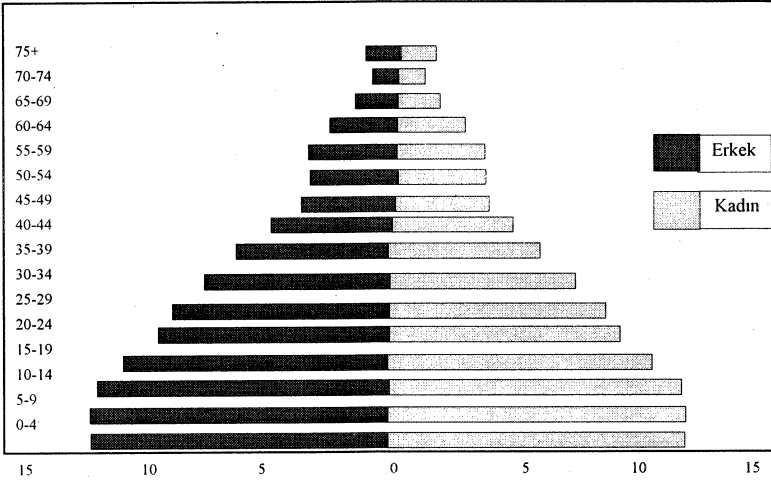
Öte yandan 2000 yılına ilişkin kestirmeler, Türkiye nüfusunun daha az artış göstereceği yönündedir (DPT, 1995, 39) (Şekil 2).

Tek Yaşların Hesaplanması

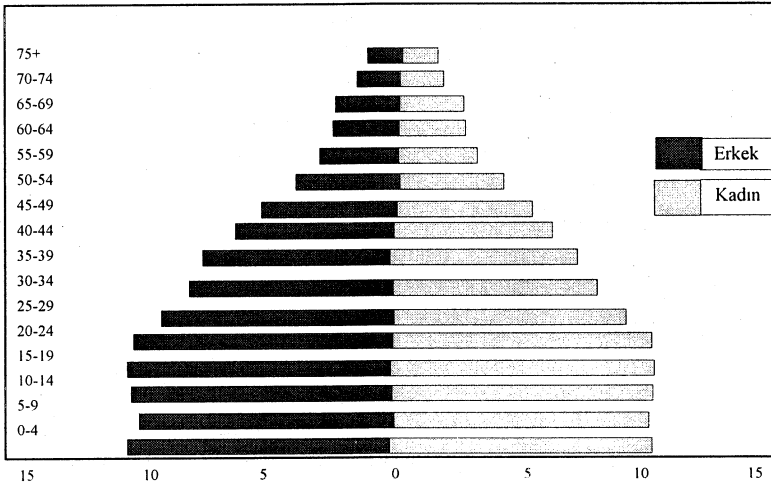
Tek yaş, 1, 2, 3, 4... yaşlarındaki nüfusu anlatmak için kullanılan bir kavramdır. Yaş kümesi (grubu) ise, değişik yaşlardan oluşan (örneğin 0-4, 5-9, 10-14,...gibi beşli; 0-9, 10-19, 20-29,...gibi onlu, 0-19, 20-39,...gibi yirmili) kümelerdeki nüfusu anlatır. Nüfusa ilişkin veriler, yapılan nüfus sayımlarının durumuna ve kullanılan veri toplama araçlarının niteliğine göre yirmili, onlu ya da beşli yaş kümelerine ya da tek yaşlara ilişkin bilgileri içerebilir. Nüfus verileri onlu yaş kümelerini içeriyorsa, bunun beşli;

beşli yaş kümelerinin de tek yaşlara dönüştürülmesi gerekir. Bu işlem, çağ nüfuslarının bulunmasında, öğrenci sayılarının kestirilmesinde ve okullaşma oranının hesaplanmasında gereklidir.

Ülke nüfusunun gelecek yıllarda hangi boyutlara ulaşacağını kestirilmesi (tahmini) toplumsal, ekonomik ve kültürel alanlardaki gereksinimlerin saptanması ile olası sorunların çözümüne yönelik önlemlerin önceden alınabilmesi açısından önem taşımaktadır.

ŞEKİL 1. TÜRKİYE NÜFUS PİRAMİDİ (1990)

ŞEKİL 2. TÜRKİYE NÜFUS PİRAMİDİ (2000)

Nüfus kestirmeleri değişik biçimlerde yapılmaktadır. Nüfus Kestirmelerinde Matematik, Nüfus Kestirmelerinde Ekonomik, Ögelere Göre Kestirme, Kararlı Nüfus Modeline Göre Nüfus Kestirme, Üç ya da Daha Çok Sayıya Dayanan, Aritmetik Artış, Geometrik Artış, Üstel Fonksiyon Yöntemleri, nüfus kestirmelerinde yararlanılan başlıca yöntemlerdir (Üner, 1972, 72-75). Ayrıca en küçük kareler yöntemi de bu amaçla kullanılabilir. Bunlardan Türkiye’de en yaygın olarak kullanılanların formülleri de şöyledir:

Aritmetik Artış Yöntemi ($P' = Pt + z : n (Pt + n - Pt)$),

Geometrik Artış Yöntemi ($Pt + n = Pt (1 + r)^n$),

Üstel Fonksiyon Yöntemi ($Pt + n = Pt \cdot e^{rn}$). Bunu DİE kullanmaktadır.

Formüllerdeki; r : nüfusun yıllık artış oranı,

Pt : t tarihindeki sayımla saptanan genel nüfus,

$Pt + n$: $t + n$ tarihindeki sayımla saptanan genel nüfus,

z : t tarihindeki sayımdan sonra geçen yılların sayısı,

n : iki sayım arasındaki süre, yıl sayısı,

P' : kestirilen nüfustür.

e : sabit sayıdır = 2.7182818 (DİE, 1991, 3).

Ancak gerek bileşik faiz, gerek üstel fonksiyon yöntemi ile kestirme yapılırken nüfusun geçmiş eğilimleri temel alınmakta, geçmiş dönemdeki artış oranının aynı olacağı sayılına dayanılmakta ve göçler ihmal edilmektedir. Devlet İstatistik Enstitüsü, Üstel Fonksiyon Yöntemini kullanarak nüfus kestirimi yapmaktadır.

Devlet Planlama Teşkilatı'nın nüfus kestirme çalışmaları.- Nüfus kestirmelerinde doğurganlık, ölüm ve göçler konusunda yeterli veri olduğu zaman en tutarlı kestirme olanağı veren “Cohort Component” Yöntemi kullanılmaktadır. Ancak il düzeyindeki ölümlerin ve göç edenlerin yaş ve cinsiyete göre istatistiklerinin yetersizliği nedeniyle bu yöntemle il nüfus kestirmeleri yapılmamaktadır (DPT, 1990, 1). DPT'nin “İl Nüfus Tahminleri” konusundaki çalışmasında illerin toplam nüfusları, geçmiş dönemlerdeki nüfus artış oranlarının ya da toplam nüfus içindeki oranlarının gösterdiği eğilimlerden (trend) yola çıkılarak değişik yollarla önce illerin 1985 nüfusu kestirilmiş ve illerin 1985 Genel Nüfus Sayımı sonuçlarıyla karşılaştırarak gerçek değerlere en yakın nüfusu kestirmeye olanak veren yöntemin belirlenmesine çalışılmıştır. Bu amaçla nüfus kestirmesi için yedi yöntem sınanmıştır (DPT, 1990, 1-4).

Demografik geçiş süreci içinde bulunan nüfusumuzun artış hızı bir sorun olarak önemini korumaktadır. Ülke genelindeki hızlı değişime karşın, bölgeler arasında demografik göstergelerde farklılıklar devam etmektedir. 1985-1990 döneminde 3:4 olarak saptanan toplam doğurganlık hızının 1994 yılında 2.69'a, bebek ölüm hızının binde 67'den binde 46.8'e, yıllık nüfus artış hızının ise yüzde 2.17'den yüzde 1.78'e düştüğü kestirilmektedir. Büyük bölümü önlenebilir nedenlerden kaynaklanan bebek ve çocuk ölümlerinin azaltılması, çocukların sağlıklı gelişimlerini ve temeleğitimlerini engelleyen sorunların giderilmesi ve korunmalarını amaçlayan kurumsal yapının

etkenliğinin artırılması gereksinimi sürmektedir. Bebek ölümleri, 5 yaş altı çocuk ölümleri, anne ölümleri, bağışıklama oranı gibi temel sağlık düzeyi göstergelerinde yeterli iyileşme sağlanamamıştır. Bu yetersizlik yalnız sağlık sektörüyle ilgili sorunlardan değil çevre, beslenme, eğitim, konut, gelir dağılımı, temiz kullanma ve içme suyu sağlanması gibi etmenlerden kaynaklanmaktadır (DPT, 1995, 13-14).

Bu bağlamda Türkiye’de Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde (1996-2000) nüfussal göstergelerde beklenen gelişmeler Çizelge 7’de verilmiştir.

Türkiye’de geleceğe yönelik nüfus kestirmeleri konusunda kimi çalışmalar yapılmasına karşın, özellikle eğitim açısından gerekli olan tek yaşlara ve çağ nüfuslarına ilişkin kestirmeler yeterli değildir. Ayrıca yapılan çalışmalar Türkiye toplam nüfusu ya da iller nüfusu ile ilgili yapılmakta, ilçeler, köyler için bu tür çalışmalar gereken önemi görememektedir.

Çağ Nüfusunun Hesaplanması

Çağ nüfusu, bir öğretim düzeyine devam etmesi gereken ve o öğretim çağındaki nüfustur. Türkiye’de çağ nüfusu ilköğretim okulu için 7-14, lise için 15-17, üniversite için 18-21 yaş kümelerini kapsar. Çağ nüfusu, okullaşma oranının hesaplanmasında ve eğitim isteminin belirlenmesinde kullanılan bir göstergedir. Çağ nüfusu, genel nüfus sayımlarında tek yaşlara göre nüfus verilerinden hesaplanabilir, veri bulunmadığında kestirilebilir.

Okuma-Yazma, Okula Giriş ve Okullaşma Oranlarının Hesaplanması

Eğitim sisteminin hizmeti karşılması, ya eğitimin bir düzeyine kabul edilen çocukların oranı (giriş oranı) ya da eğitim sisteminde incelenen bir düzeyde bulunan belli bir yaş kümesi çocuğun oranı (okullaşma oranı) ile ölçülebilir. Bu iki göstergenin farklı yanları olduğunu belirtmek gerekir (UNESCO, 1983, 47).

ÇİZELGE 7

YEDİNCİ BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI DÖNEMİNDE NÜFUSSAL GÖSTERGELERDE BEKLENEN GELİŞMELER (1996-2000)

(Yıl Ortası)

Demografik Göstergeler	Birim	1995	1996	2000
Toplam Nüfus (Yıl Sonu)	Bin Kişi	62 171	63 221	67 332
Toplam Nüfus (Yıl Ortası)	Bin Kişi	61 644	62 697	66 834
Yıllık Nüfus Artış Hızı	Yüzde	1.71	1.68	1.50
Kaba Doğum Hızı	Binde	22.4	22.0	20.5
Kaba Ölüm Hızı	Binde	6.6	6.5	6.4
Toplam Doğurganlık Hızı	Çocuk Sayısı	2.62	2.55	2.33
Bebek Ölüm Hızı	Binde	44.4	42.2	35.3
Yıllık Doğum Sayısı	Bin Kişi	1 381	1 379	1 370
Yıllık Ölüm Sayısı	Bin Kişi	405	408	431
Doğuşta Yaşamda Kalma Ümidi				
Toplam	Yıl	67.9	68.2	69.1
Erkek	Yıl	65.7	65.9	66.9

Kadın	Yıl	70.3	70.5	71.5
Nüfusun Yaş Kümelerine Dağılımı				
0-14 Yaş Kümesi	Yüzde	32.3	31.7	29.6
15-64 Yaş Kümesi	Yüzde	63.0	63.5	64.9
65+Yaş Kümesi	Yüzde	4.7	4.8	5.5
Çağ Nüfusları				
4-6 Yaş Kümesi	Yüzde	6.3	6.2	5.8
7-11 Yaş Kümesi	Yüzde	10.8	10.6	9.8
12-14 Yaş Kümesi	Yüzde	6.6	6.5	6.0
15-17 Yaş Kümesi	Yüzde	6.5	6.5	6.1
18-21 Yaş Kümesi	Yüzde	8.2	8.3	8.1

DPT, Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı: 1996-2000 (Ankara: 1995), s.37.

Okula giriş oranı, eğitim sistemine girişi yani gerçekten okula kaydolmuş çocukların, toplam çağ nüfusuna oranını ölçmeyi hedef almaktadır. Giriş oranı eldeki verilere göre görünürdeki giriş oranı ya da bir nüfus kuşağının giriş oranı biçimlerinde hesaplanabilir (UNESCO,1983, 48).

Okuma yazma oranının hesaplanması - Nüfusun eğitim durumunu genel olarak incelemek ve genel değerlendirmeler yapmak için, okuma yazma oranının hesaplanması gerekir. Türkiye'de altı ve daha yukarı yaşlarda okuma yazma bilenlerin, altı ve yukarı yaşlardaki nüfusa bölünmesiyle okuma yazma oranı bulunmaktadır. 1990 yılında Türkiye'de okuma yazma oranı % 80.5 (erkek % 88.8, kadın % 71.9)'tir. Aynı yıl kadınların % 71.0'i, erkeklerin % 29.0'u, nüfusun 19.5'i okuma yazma bilmemektedir (Çizelge 8). Türkiye, henüz nüfusunun okuma yazma oranı sorununu çözmemiştir. Öyleyse nüfusta okuma yazma bilmeyenlerin kalmaması için sistemli bir çaba ve sekiz yıllık temeleğitimin çağ nüfusuna yaygınlaştırılması zorunludur.

ÇİZELGE 8

ALTI VE DAHA YUKARI YAŞLARDAKİ NÜFUSUN EĞİTİM DÜZEYİ (1990)

	Kadın	%	Erkek	%	Toplam
Türkiye	24.306.582	49.4	24.856.528	50.6	49.163.110
Okuma-Yazma Bilmeyen	6.808.809	71.0	2.779.172	29.0	9.587.981
Okur-Yazar	17.488.623	44.2	22.066.860	55.8	39.555.483
Diplomasız Okur-Yazar	3.770.460	48.2	4.047.076	51.8	7.817.536
Diplomalı Okur-Yazar	13.710.848	43.2	18.009.467	56.8	31.720.315
İlkokul Mezunu	10.486.693	46.2	12.194.610	53.8	22.681.303
Ortaokul Mezunu	1.317.530	35.6	2.380.006	64.4	3.697.536
Mesleki-Teknik Ortaokul Mez.	6.031	34.6	11.417	65.4	17.448
Lise Mezunu	1.114.029	39.7	1.691.823	60.3	2.805.852
Mesleki-Teknik Lise Mezunu	334.147	33.0	678.150	67.0	1.012.297
Yükseköğretim Mezunu	449.309	30.0	1.048.036	70.0	1.497.345
Bilinmeyen	19.754	43.1	26.238	56.9	45.812
Ortaokul ve Daha Üst Öğrenim Görenler	3.221.046		5.809.432		9.030.478
Toplama Oranı (%)	13.3		23.4		18.0
Bir Meslek Eğitimi Görenler	789.487		1.737.603		2.527.090
Toplama Oranı (%)	3.4		7.0		5.1

DİE, 1990 Genel Nüfus Sayımı: Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri (Ankara: 1993).

Okullaşma Oranının Hesaplanması.- Okullaşma oranı, nüfusa sunulan eğitim hizmetinin düzeyini saptamada kullanılan başlıca göstergelerden biridir. Okullaşma oranı; bir eğitim düzeyinde (ilk, orta, yüksek) okula devam edenlerin, o düzeydeki çağ nüfusuna oranıdır. Okullaşma oranı genel olarak eğitim sisteminin nicel gelişme düzeyini değerlendirmek için en çok kullanılan ölçüttür. Bu oran, farklı bölgelerde okullaşmanın önemine ilişkin doğrudan ve çabuk bir düşünce oluşturulmasına olanak verdiği için, özellikle kullanışlıdır. Okullaşma oranı değişik biçimlerde; brüt, net, tek yaşa özgü hesaplanabilir (UNESCO,1983, 50):

Brüt Okullaşma Oranı.- Brüt okullaşma oranı, belli bir düzeydeki öğrenci sayısının tümünün, bu düzeyde okula gitmesi gereken resmi yaş nüfusuna (öğrenci/çağ nüfusu) oranını gösterir. İlköğretimin süresi beş yıl ve öğrenime resmi kabul yaşı yedi ise, brüt okullaşma oranı= ilkökul öğrenci sayısı : çağ nüfusu'dur. Türkiye için; süresi beş yıl ve öğrenime resmi kabul yaşı yedi olduğu için, İlkokullar için brüt okullaşma oranı = İlkokul öğrenci sayısı (6-14) : Çağ nüfusu (7-11 yaş) ile bulunabilir. Brüt okullaşma oranı %100'den fazla çıkabilir.

1990-1991 öğretim yılında ilkokullar için brüt okullaşma oranı= 6.861.722 : 7.102.170= 0.966 yani % 96.6'dır. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda 1990-1991 öğretim yılında ilkokullarda okullaşmanın tüm çağ nüfusuna yaygınlaştırıldığı sayılıyla, hedef belirtilmemiştir.

Aynı öğretim yılında çağ nüfusu 12-14 yaşlarını içeren ve süresi üç yıl olan ortaokullar için brüt okullaşma oranı = 2.381.510:4.055.748=0.587 yani %58.7 olmuştur. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda 1990-1991 öğretim yılı ortaokullarda brüt okullaşma oranı hedefi %69, 1993-1994 öğretim yılı hedefi de %80'dir. Buna göre, brüt okullaşma oranı gerçekleşmesi, hedeflerin altında kalmıştır.

Yine söz konusu öğretim yılında 15-17 yaşlarını içeren ve süresi üç yıl olan liseler (genel + mesleki teknik) için brüt okullaşma oranı = 1.426.632 : 3.832.431 = 0.372 yani %37.2'dir. Bu öğretim yılına ilişkin brüt okullaşma plan hedefleri %39.2 (% 21.9 genel, %17.3 mesleki-teknik)'dir. 1993-1994 öğretim yılına ilişkin plan hedefleri %45.2'dir. Bu sonuçlar da 1990-1991 öğretim yılında liseler için belirlenen brüt okullaşma oranı hedeflerine ulaşamadığını göstermektedir(DPT, 1989; DİE, 1993a, 291-296; DİE, 1993).

Net Okullaşma Oranı.- Yalnızca belli bir çağ nüfusunu ele alır. Örneğin ilkökul için 7-11 yaşlarındaki öğrenci sayısını hesaba katar. Böylece ilkokullarda, Net okullaşma oranı = 7-11 yaşındaki öğrenci sayısı : 7-11 yaşındaki nüfus (çağ nüfusu)'dur. Başka bir biçimde yazmak gerekirse net okullaşma oranı = (Resmi kabul yaşındaki) Öğrenci sayısı : (Resmi kabul yaşındaki) Çağ nüfusu olarak belirtilebilir. Bu oran % 100'ü geçemez.

Böylece Türkiye'de net okullaşma oranı ilkokullar için 7-11 yaşındaki öğrenci sayısı : 7-11 yaşındaki nüfus, ortaokul için 12-14 yaşındaki öğrenci sayısı : 12-14 yaşındaki nüfus, sekiz yıllık ilköğretim için 7-14 yaşındaki öğrenci sayısı : 7-14 yaşındaki nüfus, lise (genel+mesleki teknik) için 15-17 yaşındaki öğrenci sayısı : 15-17

yaşındaki nüfus ve üniversite için 18-21 yaşındaki öğrenci sayısı : 18-21 yaşındaki nüfus biçiminde bulunabilir.

Tek Yaş Özgü Okullaşma Oranı.- Bu oran, belli bir yaştaki öğrenci sayısının o yaştaki nüfusa bölünmesi ile elde edilen orandır. **7 yaş için net okullaşma oranı=7 yaşındaki öğrenci sayısı : 7 yaşındaki nüfus.** Bu oran da % 100'ü geçemez.

Okula kabul, sınıfta kalma ve okuldan ayrılma olmak üzere üç olgunun sonuçlarının bileşkesi olan okullaşma oranının bu genel niteliğini gözden kaçırmamak gerekir.

Gelişmekte olan ülkelerde okullaşma oranı, çoğunlukla bir eğitim düzeyindeki toplam öğrenci sayısı ile bu öğretim düzeyine giriş ve çıkış için kabul edilmiş yaşlar arasındaki çağ nüfusunun karşılaştırılmasıyla hesaplanmaktadır. Bu hesaplama yöntemi okula geç başlama, sınıfta kalma ve resmi olarak belirlenen yaş sınırını aşan öğrencilerin de okullarda bulunması nedeniyle okullaşma oranının genellikle olduğundan fazla hesaplanmasına yol açmaktadır. Bazen, bir eğitim düzeyindeki öğrencilerin, çağ nüfusu ile karşılaştırılması yerine farklı sınıflarda bulunan öğrenci sayısı bu sınıfların resmi yaşına denk gelen yaş nüfuslarıyla karşılaştırılmaktadır. Bu yaklaşım durumun daha ayrıntılı incelenmesini sağlamakla birlikte, birinci yöntemde sözü edilen fazla kestirme olasılığını ortadan kaldırmamaktadır (Châu, 1989, 21-30).

Bu konuda dikkate alınması gereken bir kavram da okula devam oranıdır. Okula devam oranı (fréquentation scolaire); okula kaydolun öğrenci sayısının, aynı okula devam eden öğrenci sayısına oranı ile bulunur (Üner, 1972, 32).

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Döneminde (1996-2000) gerçekleşmesi beklenen öğrenci sayısı ile okullaşma oranları Çizelge 9'da verilmiştir. 1996-1997 öğretim yılı verileri incelendiğinde planlı dönemde bu konudaki çabaların yetersiz kaldığı, okullaşma oranlarının düşük olduğu gözlenmektedir.

ÇİZELGE 9

YEDİNCİ BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI DÖNEMİNDE GERÇEKLEŞMESİ BEKLENEN ÖĞRENCİ SAYISI VE OKULLAŞMA ORANI HEDEFLERİ

Eğitim Düzeyi	1994-1995 (1996-1997)		2000-2001	
	Öğrenci Sayısı (Bin)	Okullaşma Oranı (Yüzde)	Öğrenci Sayısı (Bin)	Okullaşma Oranı (Yüzde)
Okulöncesi eğitim (4-6 Yaş)	202	5.1 (8.9)	627	16.0
Sekiz Yıllık Temeleğitim	9 651	89.8 (88.9)	10 562	100.0
İlkokul	6 985	104.4 (99.8)	-	-
Ortaokul	2 666	65.6 (69.6)	-	-
Ortaöğretim	2 125	53.0 (54.7)	3 037	75.0
Genel Lise	1 227	30.6 (30.8)	1 640	40.5
Mesleki ve Teknik Lise	898	22.4 (23.9)	1 397	34.5
Yükseköğretim	1 339	26.7 (22.4)	1 677	31.0
Örgün öğretim	628	12.5	1 028	19.0
Açık öğretim	711	14.2	649	12.0

DPT, Ön. ver., 1995, s. 28. Parantez içindekiler MEB, 1997 verileridir.

Nüfus, Çağ Nüfusu ve Öğrenci Sayılarının Kestirilmesi

Geleceğe yönelik eğitim planlaması çalışmalarında nüfus kestirmeleri ve eğitim sunumunun hazırlanması ile ilgili çalışmalar yapılması gerekmektedir. Ülke nüfusunun gelecek yıllarda hangi boyutlara ulaşacağını kestirilmesi (tahmini) toplumsal, ekonomik ve kültürel alanlardaki gereksinmelerin saptanması ile olası sorunların çözümüne yönelik karar ve önlemlerin önceden alınabilmesi açısından önem taşımaktadır (DPT,1989, 284). Nüfus kestirmesi; doğum, ölüm ve göç hareketlerine ilişkin belli sayıtlara (varsayımlara) dayanarak, nüfusun gelecek yıllardaki gelişmesi hakkında tahmin yapmaktır (Üner,1972, 72).

Eğitim planlaması uzmanlarının nüfusun yapısı yanısıra, gelecekteki eğiliminin ne olacağını da bilmeleri gerekmektedir. Nüfus değişimleri konusunda yapılan bir çalışma belli bir dönem içindeki her türlü artış ya da azalma eğilimi göz önüne almak durumundadır. Kuşkusuz doğumlar, ölümler ve göç bu eğilimi etkiler. Bu nedenle doğumla ilgili olarak; kaba doğum oranı, doğurganlık oranı (genel, yaşa göre); ölümlerle ilgili olarak kaba ölüm oranı, yaşa göre ölüm oranı, yaşa göre ölçüleştirilmiş ölüm oranı, bebek ölümleri; nüfus büyümesi ile ilgili olarak da doğal büyüme oranı, üreme oranı gibi oranların bilinmesi planlama açısından büyük önem taşımaktadır (Châu, 1989, 41-64).

Geçmiş eğilimlerden yola çıkarak gelecekteki durumu kestirmeye çalışmanın kimi sınırlılıkları vardır. Ancak gelecek yıllarda olacak doğumların çeşitli eğitim düzeyindeki öğrenci sayılarını belirleyeceği açıktır. Gelişmekte olan ülkelerde eğitim planlaması temelde öğrenci sayısındaki artışlarla ilgilirken, gelişmiş ülkelerde doğurganlıktaki düşüş nedeniyle öğrenci sayısındaki azalmayı da içerebilir. Öğrenci sayısındaki azalmanın tek nedeninin doğum oranındaki düşme olmayacağı da bilinmelidir. İç göçler kırsal yörelerde yerleşmiş nüfusun değişmesine yol açabilir. Böylece, kırsal yörelerde öğrenci sayısında bir düşme ve kırsal okulların kapasitesi altında kullanılması sonucu ortaya çıkabilir. Buna koşut olarak, kentsel yörelerde yeni gelen ailelerin çocuklarının okullaşmasını sağlamak için buralarda yeni okul açmak gerekebilir. Bu durumda eğitim planlaması, ilgili ülkelerde hem artan öğrenciler için, aynı zamanda azalan öğrenciler için yapılacaktır. Eğitim planlaması uzmanlarının, gelecek yıllarda çağ nüfuslarının eğiliminin ne olacağını öğrenebilmeleri için kestirme yapmaları zorunludur. Nüfus kestirmeler koşullu ve yansıtıcı oranların kestirilmesi olmak üzere iki türdedir (Châu, 1989, 45, 65-70).

Türkiye’de yaşlara göre ölüm oranları konusunda sağlıklı veri olmadığından, nüfus kestirmelerinde bir genel nüfus sayımından elde edilen tek yaşlara göre nüfus verilerinden ölüm oranları çıkarılarak sonraki yıllara ilişkin nüfus kestirilememektedir.

Öğrenci sayısının kestirilmesi sürecinde genellikle iki ayrı basamak gözlenmektedir. Bu kestirmenin amacı, toplam eğitim maliyetini hesaplamak ve bunları finanse edecek kaynakların planlanması olduğunda gerekli sayılar, ulusal ölçekte öğrenci sayısıdır. Sorun eğitim planlarının uygulanması ise, öğrenci sayısının ülke düzeyinde nasıl dağıldığını bilmek gerekir. Bu, yerel ölçekte kestirmeleri içermektedir (Châu, 1989, 72-75).

Ulusal ölçekte kestirmeler.- Burada yapılacak iş, çağ nüfuslarını kestirmektir. Buna göre örneğin 7-14, 15-17, 18-21 yaş kümeleri hesaplanabilir. Kuşkusuz uluslararası göçleri-bir ülkeden dış ülkelere ve dış ülkelere o ülkeye olan göçler-, göz önünde bulundurmaktır. Nüfus kestirmeleri ile gelecekteki çağ nüfusu biliniyorsa ve değişik düzeylerde okullaşma oranlarının hesaplanması olasıysa, öğrenci sayısını kestirmek çok kolaylaşır. Ancak eğitim planını uygulayabilmek için yalnız ulusal düzeyde hesaplamalar yetmemektedir. Bu sayıların ülke çapında nasıl dağıldığı üzerinde de durulmalı, ulusal düzeydeki kestirmeleri yerel ölçekte yapılan kestirmeler izlemelidir.

Yerel ölçekte kestirmeler.- Burada birçok sorunla karşılaşmaktadır. Birinci olarak, okullaşma oranları bir bölgeden ötekine büyük farklılıklar gösterebilmektedir. Bu, hükümet yetkililerinin, bölgeler arasındaki farklılığın azaltılması ya da eğitime en çok istem olan yerlerde eğitimin geliştirilmesi gerektiği konusunda karar vermelerine izin verecektir. Bu konu, bir seçeneğin mali sonuçlarının, diğerlerinden oldukça farklı olabileceği gerçeğine bağlı olan karmaşık bir sorundur.

Bu tür bir çalışmada iç göçler de göz önüne alınmalıdır. İç göç hareketleri fazla olduğu kesimlerde büyük bir etkide bulunabilir. Kent ve kasabalardaki nüfus artışları nüfusun doğal büyümesi kadar iç göçlerle açıklanır. Ancak çoğunlukla göç edenlerin yaşları ve geldikleri yerler konusunda doğru veri bulunmamaktadır. Bu nedenle iç göçlerle ilgili kestirmeler yaklaşık olacaktır. Nüfus kestirmeleri, geleceğe yönelik olarak, temel alınan yıldan sonraki her yıl için yaş, cinsiyet dağılımı ve diğer yaşamsal istatistikleri verecek biçimde hazırlanmalıdır. Doğaldır ki, saptanan nüfus rakamları kullanılan sayıtların gerçekçiliği ölçüsünde değer taşıyacaktır. Söz konusu sayıtlar gelecekteki doğumlar, ölümler ve uluslararası göçlerle ilgilidir. Kestirme döneminin oldukça uzun olduğu durumlarda tek bir kestirme yerine, çeşitli sayıtlarla, birden çok kestirme yapmak olağandır (Tuncer, 1977, 10-12, 27-42). Ancak bu kestirme yapılmaması anlamına gelmez. Türkiye’de geleceğe yönelik nüfus kestirmeleri konusunda kimi çalışmalar yapılmasına karşın, özellikle eğitim açısından gerekli olan tek yaşlara ve çağ nüfuslarına ilişkin kestirmeler Türkiye toplam nüfusu ya da iller nüfusu ile ilgili yapılmakta, ilçeler, köyler için bu tür çalışmalar gereken önemi görememektedir.

Çizelge 10’da çağ nüfuslarının gelişimi ve 1995-2005 yıllarında kestirimi verilmiştir. Buna göre tüm çağ nüfuslarının, geçmiş eğilimlerden hareket edildiğinde, artış göstereceği anlaşılmaktadır. Ancak bu artışın 4-6 yaş kümesinde görece olarak daha düşük, 15-17 yaş kümesinde daha yüksek olacağı kestirilmiştir. Özellikle 4-6 yaş kümesi nüfusun giderek azalma eğilimi, sonraki yıllarda bir üst eğitim düzeyine daha az öğrencinin devam etmesi anlamına da gelmektedir. Bununla birlikte, kestirmelerin çağ nüfuslarına göre yapılması, tek yaşlardaki bildirim yanlışlıklarını bir ölçüde gidereceği için daha doğru sonuç verir. Ayrıca, bu kestirmeler artan nüfusa göre eğitim planlamasının yapılmasını göstermektedir.

ÇİZELGE 10
ÇAĞ NÜFUSLARININ GELİŞİMİ VE ÇAĞ NÜFUSLARI KESTİRMELERİ

Çağ	1980	1985	1990 Yıllık Ortalama	1995	2000	2005	
Nüfusu	Artış Oranı %						
	1	2	3	(1985-1990)			
4-6	3.721.965	4.134.336	4.031.731	-0.50	3.930.938	3.826.113	3.717.256
7-11	5.828.883	6.560.029	7.102.170	1.16	7.688.818	8.323.924	9.011.491
12-14	3.236.576	3.684.979	4.055.748	1.94	4.464.719	4.914.929	5.410.537
15-17	3.138.360	3.350.789	3.832.431	2.72	4.382.777	5.012.154	5.731.912
18-21	3.175.771	4.203.423	4.595.575	1.18	5.024.337	5.493.102	6.005.602
Türkiye	44.736.957	50.664.458	56.473.035	2.19	62.933.680	70.133.438	78.156.862

DİE, Genel Nüfus Sayımı 1980, 1985, 1990'dan yararlanılarak hesaplanmıştır.

Öte yandan, eğitime ilişkin hedefler öğrenci sayılarını kestirilmesinde gereklidir. Örneğin Türkiye'de sekiz yıllık temeleğitim tüm çağ nüfusuna yaygınlaştırılmak istendiğine göre;2000 yılında 13.2 milyon, 2005 yılında 14.4 milyon temeleğitim öğrencisinin olacağı anlaşılmaktadır. Diğer düzeylerde eğitime ilişkin hedefler belirlendiğinde, öğrenci sayıları, dolayısıyla öğretmen, derslik sayıları, hizmetin niteliği gibi konulara ilişkin kestirmeler yapılabilir. Ancak, ülke düzeyinde çağ nüfusu ve öğrenci sayılarının kestirilmesi yeterli değildir; il, ilçe ve köylere göre de çağ nüfusları ve öğrenci sayıları kestirilmelidir.

Nüfusun Eğitiminde Fırsat Eşitsizliği

Anayasa, eğitimle ilgili yasalar, kalkınma planları; eğitimin bir insan hakkı olduğunu, dolayısıyla tüm yurttaşlara ayırım yapılmadan ve fırsat eşitliği sağlanarak sunulmasını, eğitimin planlanmasını öngörmektedir. Buna karşın, planlı kalkınma politikası izlenen 1960'tan beri; tüm eğitim düzeylerinde cinsiyete, coğrafi bölgelere, yörelere, kişilerin ekonomik varlık düzeylerine göre eğitime kabul ve eğitim sürecinde fırsat eşitliği enaz düzeye indirilememiştir. Bu nedenle nüfusun eğitiminde fırsat eşitliğinin sağlanması, eğitimin planlanmasını gerektirmektedir.

Sonuç

Çağımızda, eğitimin bir insan hakkı olduğu tüm ülkelerce benimsenmiş ve eğitim sunumu sosyal devletin görevleri arasında yer almıştır. Bu durumda nüfus artış oranı yüksek, dolayısıyla nüfusu genç bir ülkede eğitim sunumunda darboğazlarla karşılaşmakta, nüfus artış oranı düşük ülkelerde nüfusun niteliğini iyileştirici politikalar uygulanmaya çalışılmaktadır. Kaynakların en uygun kullanımını sağlamak, belirlenen hedeflere belli bir sürede ulaşabilmek için yapılan eğitim planlaması etkinlikleri; eğitim siteminin üst sınırını nüfus miktarı, alt sınırını da nüfusun yaş ve cinsiyet bileşimi belirlediği için nüfus verilerine dayanmak zorundadır. Bu nedenle nüfusun yeni öğrenci sayısının kestirilmesi sürecinde genellikle iki ayrı basamak gözlenmektedir. Bu kestirmenin amacı, toplam eğitim maliyetini hesaplamak ve bunları finanse edecek kaynakların planlanması olduğunda gerekli sayılar, ulusal ölçekte öğrenci sayısıdır. Sorun eğitim planlarının uygulanması ise, öğrenci sayısının ülke düzeyinde nasıl dağıldığını bilmek gerekir. Bu, yerel ölçekte kestirmeleri içermektedir. Okuma yazma sorununun çözümlenmesi, eğitimin tüm yurttaşlara sunulabilmesi, nüfusun eğitiminde fırsat ve olanak eşitsizliğinin azaltılabilmesi, eğitimin yeniden yapılabilmesi, eğitimin niteliğinin iyileştirilebilmesi, nüfusun niteliğinin yükseltilebilmesi, bilim ve öğrenci merkezli eğitim ve programların uygulanabilmesi, nüfus artış oranının kontrol edilebilmesi, eğitim ve sağlık hizmetlerinin yaygınlaştırılması, nüfus ve eğitim planlamasının, nüfusun inceleme konusu yapılması gerekmektedir. Araştırmalara konu edilmesi, nüfus konusunda uygulanacak politikaların eğitimi ve ekonomiyi etkilemesi nedeniyle, ilgili kuruluşların duyarlı olması ve bu konuda hükümete etki yollarını kullanmalıdır.

Kaynakça

- , "Demografi". Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Bilim: "Sosyal Bilimler" Ankara: TÜBA, 1997, s. 227-238.
- , "Demografik Açından Türk Ailesi ve Eğitim", Aile ve Eğitim. Ankara: TED, 1994, s. 26-45.
- , "Eğitimin Kalkınmadaki Yeri ve Önemi", Eğitim Fakültesi Dergisi 1980. Cilt 13, Sayı: 1-2. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayını, 1981.
- , "Nüfus ve Eğitim Planlaması İlişkisi" (Yayımlanmamış Araştırma), 1995.
- , "Türkiye'de Nüfus ve İstihdamı". Eğitim ve Bilim. Cilt: 15, Sayı: 25. Ankara: Türk Eğitim Derneği, 1980, s. 19-27.
- , 1989 Türkiye Nüfus Araştırması. Ankara: 1993a.
- , 1990 Genel Nüfus Sayımı: Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri. Ankara: 1993b.
- , Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı: 1990-1994. Ankara: 1989.
- , Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı: 1985-1989. Ankara: 1985.
- , Demokratik, Laik, Çağdaş Eğitim Politikası. Ankara: 1995.
- , Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı: 1979-1983. Ankara: 1979.
- , Genel Nüfus Sayımı 20.10.1985: Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri. Ankara: 1989.
- , İl Nüfus Tahminleri. Ankara: 1990.
- , İnsan Kaynakları Yönetimi ve Ekonomisi. İstanbul: Beta, 1994.
- , İstatistik Göstergeler: 1923-1990. Ankara: 1991.
- , Kalkınma Planı İkinci Beş Yıl: 1968-1972. Ankara: 1967.
- , Kasım 1992'de Türkiye Ekonomisi İstatistik ve Yorumlar. Ankara: 1992.
- , Milli Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim: 1990-1991. Ankara: 1993c.
- , Nisan 1994'te Türkiye Ekonomisi İstatistik ve Yorumlar. Ankara: 1994.
- , Rapport Mondial sur l'Education 1991. Paris: 1991.
- , Temmuz 1997'de Türkiye Ekonomisi İstatistik ve Yorumlar. Ankara: 1997.
- , Türkiye İstatistik Yıllığı 1994. Ankara: 1995.
- , Türkiye İstatistik Yıllığı 1996. Ankara: 1997.
- , Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı: 1996-2000. Ankara: 1995.
- , Yeni Strateji ve Kalkınma Planı Üçüncü Beş Yıl: 1973-1977. Ankara: 1973.
- Adem, Mahmut. Eğitim Planlaması. Geliştirilmiş Üçüncü bası. Ankara: 1997.
- AnaBritannica 1986 Karşılaştırmalı Ulusal İstatistikler. İstanbul: 1986.
- AnaBritannica Dünya Ülkeleri 1987. İstanbul: 1987.
- Bircan, İsmail. Nüfus Eğitimi ile Yetişkin Eğitiminin Bütünleştirilmesine İlişkin Ekonomik Politikalar. Bolu: MEGSB, Yaygın Eğitim Enstitüsü, Şubat 1987.

- Bursalioğlu, Ziya. Eğitim Yönetiminde Teori ve Uygulama. Üçüncü bası. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayını No: 71, 1978.
- Büyüköztürk, Şener “Türkiye’de Nüfus ve Eğitimde Fırsat Eşitsizliği”. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1992. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Châu, Ta Ngoc. Eğitim Planlamasının Demografik Yönleri. Çeviren: Reşide Kabadayı. Ankara: 1989.
- Cillov, Haluk. Nüfus İstatistikleri ve Demografinin Genel Esasları. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını No: 111, 1960.
- Cipolla. Dünya Nüfusunun İktisat Tarihi. Çev: Mehmet Sırrı Gezgin. İstanbul: Ötüken, 1992.
- Coale, Ansey J. İnsan Nüfusunun Tarihi. Çeviren: Yahya Sezai Tezel. Ankara: 1990.
- Coombs, Philip H. Eğitim Planlaması Nedir? Çeviren: Cemal Mihçioğlu. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Eğitim Planlamasının İlkeleri Serisi No: 1, 1973.
- Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkında 219 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun Hükmünde Kararname (357 S KHK), Resmi Gazete. Sayı: 20096. 2.3.1989.
- DİE Başkanlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin 2nci Maddesinin d Fıkrasında Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname. Resmi Gazete. Sayı: 20442. 23.2.1990.
- DİE. Genel Nüfus Sayımı 12.10.1980: Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri. Ankara: 1984.
- DPT. Kalkınma Planı: Birinci Beş Yıl: 1963-1967. Ankara: 1963.
- Ekonomi Ansiklopedisi. 3 Cilt.
- Gürtan, Kenan. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını.
- Güvenç, Bozkurt. Sosyal ve Kültürel Değişme. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayını D-21, 1976.
- Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etüdüleri Enstitüsü Yıllığı.
- Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etüdüleri Enstitüsü. Türkiye’de Nüfus. Ankara: 1975.
- Hallak, Jacques. La Mise en Place de Politiques Educatives: Rôle et Méthodologie de la Carte Scolaire. Paris: UNESCO, IPE, 1976.
- Hesapçioğlu, Muhsin. Türkiye’de İnsangücü ve Eğitim Planlaması. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayını No: 127, 1984.
- İçişleri Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun (3152 SK), Resmi Gazete. Sayı: 18675. 23.2.1985.
- Jacques Légaré. Démométrie et Planification des Ressources Humaines. Québec: Les Presses de l’Université Laval, 1972.

Karakütük, Kasım ve Nejla Tural. "Eğitim Politikası", Eğitim ve Bilim. Cilt: 15. Sayı: 82. Ankara: Türk Eğitim Derneği Yayını, 1991.

Karakütük, Kasım. "Eğitim Planlamasında Öğretim Haritası Yönteminin Rolü, Önemi ve Türkiye'de Uygulanması". Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1994.

Karayalçın, Yaşar. Eğitim Planlaması: 1968-1969 Öğretim Yılı Ders Notları. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi, 1969.

KAYNAKÇA

Kodamanoğlu, M. Nuri. Türkiye'de Eğitim: 1923-1960. Ankara: Siyasal Bilgiler Fakültesi Maliye Enstitüsü Yayını, 1963.

Marx, K. ve F. Engels. Nüfus Sorunu ve Malthus. Çeviren: Oya Yaylalı. Ankara: Sol Yayınları, 1976.

Onat, Serap. "1965-1980 Genel Nüfus Sayımlarında Uygulanan Yaş Düzeltme Yöntemleri Arasındaki Farklılıkların Analizi". Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1988. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Population. No: 6. Novembre-Décembre 1980. Paris: Institut National d'Etudes Démographique, 1980.

Sağlık Bakanlığı. Türkiye'de Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Çalışmaları. Ankara: 1991.

Tekeli, İlhan ve Leila Erder. Yerleşme Yapısının Uyum Süreci Olarak İç Göçler. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayını D-23, 1978.

Tuncer, Baran. Gelecekte Türkiye Nüfusu ve Ekonomisi. Ankara: Türkiye Kalkınma Vakfı Yayını, 1977.

Türkiye'de Nüfus Eğitimi ve Kalkınma: Birinci Uluslararası Nüfus Eğitimi ve Kalkınma Kongresi. Ankara: 1993.

UNESCO. Cours Intensif de Formation sur la Méthodologie de la Carte Scolaire, Burundi, Bujumbura: 22 Novembre-3 Decembre 1982. Paris: Rapport du Cours Intensif de Formation de l'IIPE No: 34, 1983.

Ünal, Işıl. Eğitim ve Yetiştirme Ekonomisi. Ankara: Epar, 1996.

Üner, Sunday. Nüfusbilim Sözlüğü. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etüpleri Enstitüsü Yayını D-17, 1972.